

Tallinna Ülikool

Kadri Koor, Ragne Kalmet, Mari Joosep-Põllu, Valter Pärn, Elisa-Johanna Liiv, Riste Lehari, Mari-Liis Eeljõe, Merit Peterson, Kaidi Veller-Mägi, Sharon Kaasik, Kristin Häng, Elina Roos, Aili Tammaru, Karet Schönberg, Andra Pusaare, Aivar Sepp, Timo Täht, Birgit Vahemets

LOOME LOODE-EESTILE LOO!

ELU projekti portfoolio

Juhendajad: Anu Printsman, Jaanus Terasmaa, Tiina Vänt, Raili Nugin, Hannes Palang

Tallinn 2023

SISUKORD

PROJEKTI ARUANNE.....	3
Teema tutvustus ja projekti käik	3
Probleemi olulisus, kirjeldus ja meetodite valik	4
Interdistsiplinaarsus.....	11
Sidusgruppide ni jõudmine.....	13
Tulemuste kokkuvõtted	15
TEGEVUSKAVA.....	18
Õpiväljundid.....	19
MEEDIAKAJASTUS.....	20
TULEMUSTE ESITLEMINE	22
GRUPILIIKMETE ÕPIKOEMUSE REFLEKSIOON.....	24
LISAD.....	32
Memod.....	32
Meediakajastus	49
Toidugrupi toimetused	61
Mõned pärimuslood Loode-Eesti toidust	69
Artikkel: Loode-Eesti väiketootja Kloostrimetsa siidritalu loob loodusest looduse abiga	73
Kaardistamine.....	78
ALLIKAD.....	79

PROJEKTI ARUANNE

Teema tutvustus ja projekti käik

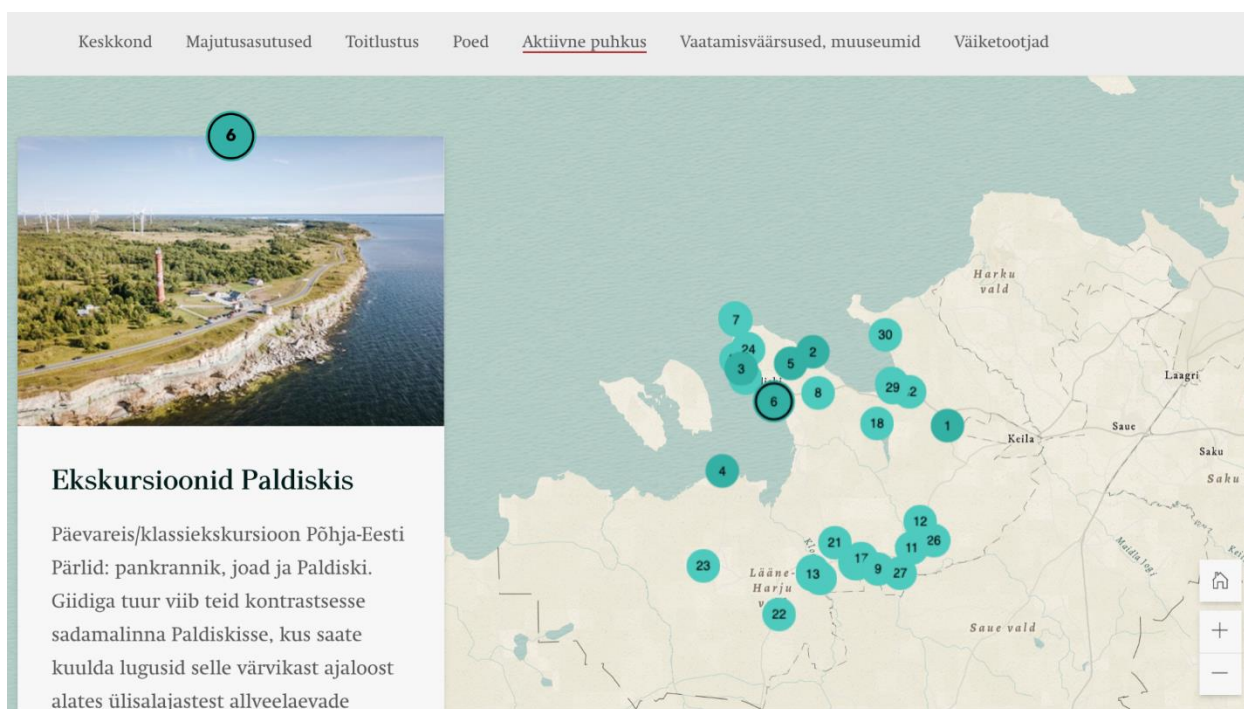
Lääne-Harju Koostöökogu (<https://www.vomentaga.ee>) on üles soojendamas Loode-Eesti geopargi ideed, et oma piirkonda terviklikult tutvustada. Loodav Loode-Eesti geopark panustab Loode-Eesti kohaliku majanduse arengusse ja jätkusuutlikkusse. Maailma, Euroopa ja Eesti varasematest kogemustest lähtuvalt oleme ELU projekti käigus sõnastanud geopargi üldise ja konkreete olemuse. Olemasolevatele andmetele tuginedes (internetiressursid, raamatukogud, arhiivid) ja võimalike välitööde käigus (matkamine, intervjuud kohalikega, vaatlused) selgusid geotoobid (geoloogilised loodusmälestised), looduskultuurilised väärtused ja ökosüsteemiteenused, aga ka kohalike poolt väärtustavad lood ja legendid, nn kohapärimus. Turismi- ja rekreatsiooni potentsiaali ärakasutamiseks loodi olemasoleva taristu (nt majutusasutused, toitlustuskohad, kauplused, jalgrattateed ja -marsruudid, joogiveevõtukohad) ülevaade. Kaardistatud on ka paikkondlikud toiduressursid (looduslik eripära, kasvatamise võimalused, kohalikud tootjad) ning toidutraditsioonid.

Projekti algne eesmärk oli loodava Loode-Eesti geopargi alusandmete korraldamine nimistute, internetikaartide jm failide kujul üleantavas vormis, mis projekti kestel muutus ühtseks, kõiki aspekte koondavaks ning Loode-Eesti lugu jutustavaks interaktiivseks kaardirakenduseks. Projekti meeskond jaotatus kolme alarühma (turism, keskkond, toit), kus iga alagrupp kaardistas enda valdkonnaga seotud elemente. Projekt kombineerib kultuuri, ajaloo ja haridusliku uuringu põhimõtteid ning kriitilist analüüsi, pakkudes võimaluse uurimisprotsessis õppida tundma geopargi olemust ja siinseid uuringuid selles vallas. Võtmesõnad käesolevas projektis on Loode-Eesti pärimuslugu, turism, loodus ja toit, millest kokku moodustubki omanäoline “Loode-Eesti lugu”. Projekti uurimistöö juures on olulisteks märksõnadeks ka geopargi olemuse teadlikkus, hariduslik pool ja jätkusuutlikkus.

“Loome Loode-Eestile loo!” on uurimusliku iseloomuga projekt, mille käigus omandasime kirjandusülevaate koostamise, analüüsi ja väliste vaatluste läbiviimise kogemused. Projekti hariduslik pool võimaldab koolidel ära kasutada piirkonna lugu ning teadlikkust õppematerjalidena; piirkonna turismiasjalised saavad tekkinud lugu kasutada turunduslikul viisil ning juhtida tähelepanu piirkonnale iseloomulikele eripäradele; arheoloogide ja ajaloolaste poolt

koostatud piirkonna geoloogiliste objektide ülevaadete põhjal on koostatud ülevaatlik ja mitut teemat hõlmav materjal, mis võimaldab lisaks üldisele tähelepanu püüdmisele ja Loode-Eesti turundamisele ja huvilistele tutvustamisele ka piirkonna väärtuslike objektide säilitamise ja kaitsmise teemaga edasi tegeleda.

Projekti käigus valmis kolme grupi sisendi põhjal Loode-Eesti piirkonda osaliselt tutvustav veebilehekülg *ArcGIS* kaardilugude keskkonnas, mis on näidiseks kogu Loode-Eesti tutvustamiseks ja kaardistamiseks. Projekti raames piirdatakse alaga, mis piirneb Pakri poolsaare, Klooga, Vasalemma, Rummu, Padise ja Madisega. Kaardistus on leitav siin: [ELU Loode-Eesti – Google My Maps](#).

Näidispiirkonna kaardistus ArcGIS Storymaps keskkonnas (erakogu)

Probleemi olulisus, kirjeldus ja meetodite valik

Geopargist

Geopark on mitmete allüksustega tervik ja selle väärtust on võimalik vaadelda erinevate nurkade alt. Võib keskenduda looduskeskkonna säilitamisele, rahvapärimusele või hoopis kohaliku elu majanduslikule arengule, mida toetab geopargi poolt soodustatud turism.

Loodusliku seisundi säilitamise (Conserving Nature's Stage – CNS) kontseptsioon toob välja geoloogilise mitmekesisuse säilitamise kui alustala bioloogilise mitmekesisuse säilimiseks kliimamuutuste ajal (Beier *et al.* 2015). Rõhutatud on ka geoloogia ning elurikkuse vahelisi seoseid kui liigirikkuse kaitse tagajaid ning vajadust erinevaid looduslikke elupaiku kaitse alla võtta, kui võrd seal säilivad ainuomased pinnavormid ning nad kannavad endas arheoloogilist pärandit (Gordon *et al.*, 2022). Eesmärk ei ole hetke seisundi säilitamine, vaid peamiste (geo)ökosüsteemide tagamine, soodustades nii liikide kohanemist kliimamuutustega. Geoloogiline mitmekesisus, loob erinevaid mikrokliimasid muutustega kohanemiseks (*ibid.*).

Geoparke on määratletud piirkondadena, mis hõlmavad ainulaadset geoloogilist pärandit ja millel on säästva territoriaalse arengu strateegiad. Sellel peavad olema selgelt määratletud piirid, mis võimaldavad territoriaalset majanduslikku arengut. Rõhutatakse geopargi rajamise ja hoidmise juures kohalike tegevusrühmade kogemusi (Skibinski *et al.*, 2021).

Paldiski (Lääne-Harju Koostöökogu, fotograaf Keio Usai)

Kohaliku kogukonna veenmine geoparkide rajamise protsessis ja seejärel nende toimimises kaasa löömises on üks suurimaid ülesandeid. Elanikele tuleb teadvustada, et geopargi kaubamärk võib aidata arendada turismi ja seeläbi leevendada piirkonnas esinevaid sotsiaalseid ja majanduslikke probleeme. Investeeringuprojektid mitte ainult ei paranda kohaliku kogukonna elukvaliteeti, vaid aitavad kaasa ka paikkonna atraktiivsuse tõstmisele, mis valdab endas avaliku ruumi uuendamist, keskkonnakaitsega seotud infrastruktuuri arendamist ja transpordiühenduste parandamist (*ibid.*).

Geoturism kui osa geopargist

Geoturismi kui “geograafilist turismi” tutvustati avalikult 2002. aastal ning sellest teatasid Ameerika reisirühmade ühendus ja National Geographic Traveler. Geoturism eristab end ökoturismist, keskendudes piirkonna geograafilisele ja geoloogilisele iseloomule, samas kui paljud ökoturismi määratlused piiravad ökoturismi toimumist ainult kaitsealadel või looduslikel aladel (Farsani, Coelho, Costa, 2012). Eri paigus on geoturismi määratletud erinevalt. Näiteks seiklusturismi haruna, mis tutvustab geoloogilisi objekte (geopaiku) või kaevandusturismi rõhuasetusega, et toetada endisi kaevanduspiirkondi (Farsani et al., 2012). Kuna geoturismi olulisim osa on piirkonna geoloogiliste eripärade tutvustus, siis rõhuasetus turismis peab jääma geoloogiaga seotule.

Paekalda puhkekeskus (pilt: Silver Raidla)

Geopargid ja geoturism on uudne turismiliik, mis on populaarsust kogunud just viimase kümnendi jooksul (Xu, Wu, 2022). Loodud on mitmeid geoparke nii Euroopas, Aasias, kui mujal ning koostöö tulemustel moodustavad erinevates regioonides paiknevad geopargid ühtse võrgustiku. Euroopa geoparkide võrgustik ja UNESCO globaalne geoparkide võrgustik on geoparkide ühe peamise sihtmärgina tutvustanud geoturismi paralleelselt kaitse ja haridusega (Farsani et al., 2012). Paigad, mis on geoloogiliselt kujunenud miljonite aastate jooksul, on osa meie igapäeva elust ning geopaikade tutvustamine, kaitsmine ja külastajate harimine loovad võimalused nende geoloogiliste paikade säilimiseks. Geoturism püüab parandada massiturismi olemust ning kaitsta

looduslikku ja kultuurilist pärandit. Peamiseks eesmärgiks on säästva turismi põhimõtted, kaitstes kohalikku looduslikku maavara (Xu, Wu, 2022).

Geoturism on näiteks erinevate objektide külastused, festivalid, töötoad, kohalike kogukondade kultuuri jagamine ja tundmaõppimine ning geotoodete müük. Külastajaid meelitavad geoparki meelelahutuslikud programmid, milleks võivad olla matkad, jalgrattasõidud, ronimine, telkimine, suusatamine või tegevused, mis on seotud kohaliku kultuuri edasiandmisega (Lee, Jayakumar, 2021). Kohaliku kultuuri ja geopaikade tutvustamine ja turustamine võib kaasa tuua ka negatiivseid tulemusi. Suur külastajate arv toob kaasa kiirendatud erosiooni ning piirkonna kahjustamist. Vandalismi ning pahatahtlikkust väga palju ei ole, kuid suur külastajate arv iseenesest on probleem, tekivad nn ummikud ja rajad on ummistunud (Newsome, Dowling, Leung, 2012). Samuti soovivad külastajad kaasa võtta suveniire või meeneid, rikkudes ajapikku geopaiga olemust. Ebaseaduslike proovide¹ võtmine geopaigast muudab ala eriti haavatavaks (Marescotti et al., 2022).

Geopargid paiknevad enamasti suuremal maa-alal ning nende territooriumidel asub mitmeid erinevaid geoloogilisi objekte ja vaatamisväärsusi. 2016. aastal töötas (José) Brilha välja meetodid ja kriteeriumid hindamaks geopargis asuvaid geoloogilisi objekte kvalitatiivselt ning kvantitatiivselt. Kõigi valitud geosaitide kvantitatiivne hindamine sisaldab erinevaid kriteeriume. Iga kriteerium on järjestatud hindegaga 0 kuni 4. Mõnikord hinnatakse kriteeriume skooridega 0, 1, 2, 4 (st ilma punktita 3), et paremini eristada 4 punktiga geosaite (Marescotti et al., 2022). Sama hindamiskriteeriume on kasutanud ka Albani, Mansur ja dos Santos (2022) uurides Rio De Janeiro geoparki. Andes igale geopaigale hinnangu samadel alustel, on võimalik suunata geoturisti geoparki alal kõige väärtuslikemate objektide juurde ning samal ajal saab hindamistulemuste põhjal piirata ohustatud objektide külastatavust. Vastavalt eesmärgile säilitada kohalikku pärandit ja seda samaaegselt ka kaitsta ja teadlikult tarbida, kasutatakse geoturismi sünonüümina ka jätkusuutlikku turismi (Albani et al., 2022).

Geoturism on viimasel ajal muutunud populaarsemaks ning geoparkide võrgustik on abiks ja toeks uute geoloogiliselt väärtuslike alade tutvustamisel ja kaitsmisel. Geoturismi põhiväärtused on

---

¹ Fossiilide kaasa võtmine, kristallide pinnasest eemaldamine jmt.

suunatud säästlikkusele, haridusele ja kaitsmisele. Uuel geopargi rajamisel tuleks hinnata geopargis paiknevate geoloogiliste objektide väärtust ja haavatavust ning seeläbi leida parimad geopaigad, mida geoturistile tutvustada ning ka paigad, mis pigem vajavad kaitset küllastajate eest. Geopargid loovad kohalikele elanikele võimalused majanduse elavdamiseks turismi näol ning teisest küljest, paneb kohaliku elaniku veel rohkem oma ümbruskonna eest hoolitsema, et miljonite aastate jooksul kujunenud keskkond säiliks.

Loode-Eesti suur väärtus seisneb selles, et selle ladestu on tekkinud juba ordoviitsiumi ajal. Olulisemad ordoviitsiumi paljandid Loode-Eestis on Pakri poolsaare läänerand ning Vasalemma killustikukarjäär. Pakri poolsaare läänerannas asub Eesti kuulsamaid aluspõhja paljandeid. See on 3,5 km pikkune rannajärsak, mis kõrgemates kohtades ulatub 24,5 meetrini. Rannajärsaku madalamat, kuni 8–9 meetri kõrgust lõunapoolset otsa nimetatakse Uuga pangaks ning põhjapoolsemat otsa Pakerordi pangaks (Nestor *et al.*; 2006).

Geopark on laia ulatusega mõiste, mis hõlmab endas erinevaid väärtusi. Selle üheks olulisemaks eesmärgiks on geoloogilise mitmekesisuse säilitamine ja selle kaudu bioloogilise mitmekesisuse säilimise tagamine kliimamuutuste ajal. Geoparkide loomisel tuleks kasutada kohalike kogukondade kogemusi ja kogukonna kaasamist piirkonna arendamisse. Kohaliku kogukonna veenmine protsessis osalema on tähtis ülesanne. Loode-Eestis ordoviitsiumi ajal tekkinud paljandid on kindlasti väga olulise geoloogilise väärtusega ja väärivad geoparki kuulumist.

Geotoit kui osa geopargist

Rääkides geotoidust peame alustama sellest, mis on geotooted ning miks on nendest oluline rääkida. Geotooted on traditsioonilised tooted, mis on tihedalt seotud või inspireeritud piirkonna georikkusest ning neid iseloomustab selle piirkonna geoloogiline rikkus. Geotooted ergutavad kohalikku majandust ning aitavad populariseerida teadust (Rodrigues *et al.*, 2021).

Karulauguvõileib (pilt: Kaidi Veller-Mägi)

Geotooted on jagatud neljaks alarühmaks:

- käsitöö ja kaubandus;
- toit,
- kosmeetika ja muud tooted;
- turismirajatised: restoranid jms, majutus, müügikohad; turismiga seotud teenused: turismiettevoitmed ja muud turismiteenused.

Geotoode peab vastama kolmele nõudmisele:

- geoloogiline seos
- majanduslik jätkusuutlikkus
- geopargi partnerlus (Rodrigues et al., 2021).

Uurides geoparkide mõju kohalikele kogukondadele ning UNESCO kaubamärgi mõju geoparkide turunduses, jõuti järeldusele, et geopargid mõjutavad positiivselt kohalike piirkondi majanduslikult ning läbi geotoodete ja -teenuste arendamise panustavad ka väärtusliku geopärandi säilitamisse (Lee & Jayakumar, 2021).

Geotoidu kontseptsioon sai alguse Põhjamaade koostööprojektina 2014. aastal Magma (Norra), Odsherred (Taani), Rokua (Soome), Reykjanes (Island) ja Stonehammer (Kanada) UNESCO

geopargi koostööst. Eesmärk oli luua geoparkidele geotoidu märgis, mis põhineks toidu kvaliteedil ja ühtsel filosoofial. Geobränd ühendab toiduained ja toorained nende päritolupiirkonnaga hõlmates erinevaid tooteid: moosid, vorstid, lõhe, leib, oliiviõli, mesi, mineraalvesi, koogid, toidud, aga ka toitlustusasutused: restoranid ja pagariärid. Geotoitu peetakse gastronoomiliseks suveniiriks (Rodrigues et al., 2021).

UNESCO geotoidu toodete ja tootjate tingimused:

- Ainult heakskiidetud UNESCO geopargi territooriumil asuval tootjal või ettevõtetel on luba kasutada geotoidu logo.
- Geotoidu kaubamärgiga liitumiseks peab geopark saatma sooviavalduse Magma Geopargile.
- Iga geopark vastutab logo kasutamise ja ette antud kriteeriumide järgimise eest.
- Vastavalt ettevõtete, põldude ja talude asukohale saab iga geopark otsustada, kas luua puhvertsoon, mis peab olema geopargiga piirnev.
- Geopargi ala valikut tuleb etiketil iseloomustada koos muu geoloogilise piirkonna teabega. Puhvertsooni valik peab olema põhjendatud.
- Tootjad peavad asuma geopargi alal või valitud puhvertsoonis. Geotoidu tootjad ei tohi asuda väljaspool geoparki ega väljaspool puhvertsooni.
- Geotoidu toorained peavad pärinema geopargi piirkonnast või puhvertsoonist.
- Tooraine võib olla töödeldud väljaspool geoparki (või-ja) väljaspool puhvertsooni. (Gentilini, 2021)

Geotoit ei pea olema alati uus ja arendatud toode. Kohalik toit ja põllumajandussaadused on loomupäraste geoloogiliste omaduste ja looduse poolt mõjutatud kohaliku kultuuri viljad (Lee & Jayakumar, 2021).

Üheks heaks näiteks geotoodetest on vein. Inimesed üle maailma teavad, et veinid on seotud kindlate geograafiliste piirkondadega, kuid läbi veinide on suurepärane võimalus tutvustada laiale avalikkusele nende piirkondade geopärandit. Pijet-Mioń ja Mioń (2021) on oma uurimuse järeldustes välja toonud, et kuigi kõik inimesed teavad veinide geograafilise tausta tähtsust, kuid veinikultuuri on kasutatud alles vähe geoparkide tutvustamiseks või turundamiseks. Lisaks veinistanduste abiootiliste maastike tutvustamisele toodi välja ka veinikeldrite potentsiaali, mis on tihti rajatud spetsiifiliste kivimite sisse.

UNESCO julgustab kohalikke arendama ka uuenduslikke geotooteid ja geotoite. Veel heaks näiteks on loomingulised, kuid geoloogiliste tunnuste järgi nimetatud signatuurtoidud nagu geopizza Nazca (Naturtejos da Meseta Meridional geopark Portugalis), Queijo do Morro, Cozido das Furna (geujuust Assooride geopargis, Portugalis), Vulkaneifeli mineraalvee kokteilid (geokokteil Vulkaneifel geopargis, Saksamaal) või lihtsalt toidud nagu trilobiidi küpsised, trilobiidi tarretis, dinosauruseleib, rändrahnusupp jne... (Lee & Jayakumar, 2021)

Piirkonna gastronoomilise atraktiivsuse suurimaks mõjutajaks on tõusnud turismisaitide asemel sotsiaalmeedia, mis annab edastatavale infole personaalsema lähenemise ning on paindlikum muutustele. On täheldatud, et 2012. aastal kulutasid turistid toiduelamustele koguni 30% oma reisieelarvest. Kuigi turunduse lõppeesmärgiks on turismi üleüldine kasv, on olulised aspektid siiski ka gastronoomiliste traditsioonide hoidmine, festivalide korraldamine, tunnustuste ja auhindade jagamine, keskkonnateadlikkus, jätkusuutlike geotoodete tutvustamine sihtgrupile, avalikkuse tähelepanu äratamine bioloogilise mitmekesisuse säilitamise suhtes. (Zhu & Yasami, 2021)

Pilař et al. (2021) uurimusest selgus, et noorte söömisharjumusi mõjutavad suures osas sotsiaalvõrgustikud, kus on turundamise seisukohalt eriti oluline *hashtagide* (teemaviidete) kasutamine. Välja on toodud, et enim tähelepanu pälvivad *hashtagid*, mis on seotud tervisliku toitumise, aktiivse elustiili, ketotoitumise ja toitumiseelistustega. Näiteks sotsiaalvõrgustikus Instagram on *selfiede* järel kõige populaarsemad toidupildid (Amato et al. 2021). Seetõttu on sotsiaalvõrgustik suure potentsiaaliga geotoidu või geobrändide kontseptsiooni tutvustamiseks laiemale avalikkusele nii kohalike elanike kui geoturistide seas.

Interdistsiplinaarsus

Projekti eesmärk on Loode-Eesti geopargi alusandmete korraldamine ja valitud Loode-Eesti geopargi näidispiirkonda tutvustava veebilehe loomine, millele saavad erinevaid erialasid esindavad grupi liikmed edukalt kaasa aidata. Grupi liikmete hulka kuuluvad tudengid organisatsioonikäitumise, hariduse, linnakorralduse, nüüdiskultuuri, integreeritud tehnoloogiate ja käsitöö, integreeritud loodusteaduste, interdistsiplinaarsete sotsiaalteaduste Artes Liberales, infotehnoloogia juhtimise ja õigusteaduse erialalt. Igaüks neist annab oma panuse projekti tulemusse vastavalt oma parimatele olemasolevatele teadmistele.

Tudengid Padisel geoloog Helle Perensit kuulamas (pilt: Elisa-Johanna Liiv)

Teoreetilise raamistiku põhjal on geopargi eesmärkideks muuhulgas looduspärandi teadvustamine ja kogukonna harimine. Haridusvaldkonda esindavad liikmed näevad loodava geopargi panust haridusse: kuidas tulevikus kasutada näidismarsruuti õpiprotsessis, kuidas harida õpilasi loodushoius ja tutvustada piirkonna geoloogilisi eripärasid. Alusandmete kogumisel peetakse seda kõike silmas.

Mõned näited tudengite erialade rakendamisest projekti töös:

Organisatsioonikäitumise tudengid andsid oskuslikult suuna erinevate asutuste läbirääkimistele ja koostööle. Teoreetiline põhi viitab, et geopargi loomine on päriselt tulemuslik vaid siis, kui piirkonna ettevõtjad, asutused ja kogukonna liikmed on algusest peale geopargi loomisprotsessi kaasatud ning jätkavad ka koostööd edasistes tegevustes, mistõttu on teadmised edukast koostööst projektis väga olulised.

Õigusteaduse eriala esindaja sai samuti panustada projekti eesmärgi täitmisel, näiteks pidades silmas looduskaitsealadel loodusturismi piiravaid või kujundavaid nõudeid, nt turismitegevuste

planeerimine Pakri hoiualal või loodus- ja kultuuripärandi kaitse konkreetses piirkonnas.

Linnakorralduse eriala esindaja sai näidismatka planeerimisel lähtuda geopargi ruumilisest ülesehitusest ja inimhõõtmelise ruumi kujundamisel lähtuda säästlikest ja inimsõbralikest liikumisviisidest.

Interdistsiplinaarsete sotsiaalteaduste Artes Liberales eriala panustas sotsiaalsete ja ühiskondlike nähtuste analüüsimisel ja erinevate valdkondade ühisala leidmisel. Eriala õppekava hulka kuuluvad ka avaliku ja organisatsioonilise suhtluse kursused, mis on kasulikud selle projekti sotsiaalmeedia fookusele. Selle eriala õpilasel on ka isiklik kogemus sotsiaalmeedia mäenedžeri ja sisuloojana.

Integreeritud tehnoloogiate ja käsitöö eriala üliõpilased on oma õpingute käigus omandanud toiduvalmistamise tehnoloogia ja õpetamise metoodika, toiduohutuse ja toidu töötlemise alused ning toitumise alused. Kõik läbitud erialaainete käigus omandatud teadmised andsid “Loode-Eestile loo!” projektile olulist lisandväärtust just toidutöötlemise, selle keemilise koostise ja tasakaalustatud toitumise teemal, et geotoidu valmistamise praktilisse ossa panustada.

Peale selle töötavad kaks grupi liiget igapäevaselt turismi alal, kellest üks on LEADER koostööprojekti “Loode-Eesti ühisturundus” projektijuht, mis võimaldab omada turismialast siseinfot ning suhelda otse piirkonna turismivõrgustikuga.

Üliõpilaste ühine panus aitas geopargi ala paremini nähtavaks teha ning panustada piirkonna turundamisse. See on ainult sisendiks Loode-Eesti geopargi juhtrühmale, kes saavad meie ideega edasi minna. Lisaks on projekti valmimisel mediakajastuse ning interaktiivsete meetodite kaasamisel ning materjalide loomisel peetud silmas huvi tekitamist ka teiste gruppide seas nagu piirkonda sattuvad juhuslikud matkajad või loodushuvilised. Projekti interaktiivne kaart annab võimaluse liikuda looduses teadlikult ka neil, kes ei tegele sellega igapäevaselt – nõnda saab huviline võtta lahti kaardirakenduse, kus on teoreetiline eeltöö juba põhjalikult ära tehtud.

Sidusgruppide ni jõudmine

Projektiga on seotud mitmed sidusrühmad. Laiemalt piirkonna elanikud kohalike omavalitsuste esinduse näol. Kitsamalt kohalikud turismiettevõtted ning toidutootjad ja -töötledjad. Väljastpoolt piirkonda on huvirühmadeks turistid, haridusasutused ning teadlased. Kõikidel haridustasemetel

on võimalik geoparki külastades omandada ning kinnistada teadmisi piirkonna geoloogilise kujunemise kohta.

Leetse rand (pilt: Silver Raidla)

Toidugrupp alustas ka oma tegevuste kajastamist Instagramis ([@loode_mekk](#)), kuhu postitati lisaks fotodele ka retsepte ning toidupärimust, mis on omane Loode-Eestile ning mida oleks võimalik Loode-Eesti loodusest leitavast kohalikust toorainest valmistada. Igapäevase teoreetilise teadmise söödavatest ja mitesöödavatest taimedest sidusime mänguliste ideedega, kuidas kohalikust loodusest leitud tarvitada täiendamaks igapäevast toidulauda või saamaks alternatiivse lisaväärtusena maitseelamust looduses liikumise taustale. Lisaks sai kaardistatud kohalikke väiketootjaid, mis aitab tuua kohaliku toodangu lähemale kohalikule tarbijale ning võimalusel ka kohalikele toitlustusettevõtetele pakkumaks parimat võimalikku toitu parimast võimalikust kohalikust toorainest. Nagu toodud välja teaduskirjanduse ülevaatest, mölgutasime mõtteid ka nende toiduainete ja toitude üle, millest võiks saada potentsiaalselt geotoit, läbi mille oleks võimalik panustada ka piirkonna jätkusuutlikkusele ja ökoloogilise jalajälje vähendamisele läbi pika tarneahela välistamise. Loodetavasti suudame oma tegevusega tekitada huvi toidupärimuse ja loodusliku toidu vastu ka nooremas põlvkonnas.

Turismigrupp on teinud koostööd Loode-Eesti geopargi juhtrühmaga, MTÜ Lääne-Harju Koostöökogu, MTÜ Nelja Valla Kogu, MTÜ Kodukant Läänemaaga, LEADER koostööprojekti “Loode-Eesti ühisturundus” eestvedajatega. Lisaks on suheldud piirkonna turismiasjalistega ning üheskoos viiakse läbi projekti tulemuste kaitsmine ning ka ühine arutelu geopargi teemal. 16.mai toimub infopäev Paldiskis, kuhu on kutsutud sihtkoha arendajad, geoloogid kui ka meediaväljaanded. Kogu projekti vältel on kaasatud kohalikke turismiasjalisi ja aktiivseid kogukonna liikmeid, pöördudes nende poole läbi vastavate sotsiaalmeedia gruppide (nt Facebooki grupid: Loode-Eesti turismiasjalised, Padise kogukond, Harjumaa turismiasjalised jm) ja Loode-Eesti turismi koordineerivate organisatsioonide meililistide.

Keskkonnagrupp võttis arvesse, et tõuge geopargi taas-algamiseks tuleb kohalikul omavalitsuselt ja piirkonna säde-inimestelt. Nende vajaduste ja võimalustega tuleb projekti käigus arvestada. UNESCO geopargi staatuse omandamiseks on oluline ka teaduspõhisus, mistõttu tuginesime loodusobjektide kaardistamisel ja informatiivsel sisuloomel geoloogia ja keskkonna valdkonna teaduslikele publikatsioonidele. Oluline on ka piirkonnas elava geoloogi Helle Perensi nägemus ja taustainfo.

UNESCO Global Geopark ühendus on olnud partneriks Erasmus+ programmile, mille raames uurisime kliimamuutuste mõjusid erinevates geoparkides Itaalias, Soomes ja Prantsusmaal (Giardino 2022). See on võimalus ka Eesti ülikoolidele haridusprogrammi rikastamiseks aga ka Loode-Eesti loodavale geopargile nii teaduslikkuse kui tuntuse saavutamiseks.

Tulemuste kokkuvõtted

Valminud valitud Loode-Eesti piirkonna kaardilugu on nähtav siin: [Loode-Eesti lugu \(arcgis.com\)](https://arcgis.com). Projekti raames loodud kolm väiksemat gruppi: toit, turism ja loodus on kaardistanud enda valdkonna objektid, mis jäävad antud piirkonda. Vald-konnad on jaotatud temakihtideks, kus näeb objekte kaardirakendusel. Kaardil on võimalik rohkem süvitsi uurida, millise objektiga on tegemist ning juurde on lisatud ka tutvustavad kirjeldused. Antud kaardistus peegeldab piirkonna geopargi lugu ja tõestab, et piirkond on mitmekesine ning pakub nii kohalikule, turistile kui ka geoloogile piisavalt huvi.

Loode-Eesti geopargi lugu kombineerib kultuuri, ajaloo ja hariduslike uuringute põhimõtted, pakkudes võimaluse õppida tundma geopargi olemust ja avastada piirkonda. Antud projektis

edastati Loode-Eesti pärimuslugu, turism, loodus ja toit. Projektis osalejate jaoks on oluline viia üldsuseni sõnum, mis hõlmab endas ka geopargi teaduslikku, harivat ning jätkusuutliku poolt. Koostöös piirkonna ettevõtjatega on planeeritud ühine arutelu 16. mai, kus ELU projekti meeskond tutvustab oma ideid ja ettepanekuid ning annab projekti tulemi kogukonnale üle.

Projekti tudengid geopargi teemal arutlemas (pilt: Karet Schönberg)

Kohalikud tegijad on väljendanud tugevat huvi geopargi teemal piirkonna arendamisest ning kogukonna kaasamisest. ELU projekti meeskond näeb võimalike edasiste suunadena geopargi teemal vastutavat projektijuhti, kes paneb paika täpsema tegevuskava Loode-Eesti geopargi teemaga tegelemiseks. Võimalikud tuleviku ettepanekud hõlmavad endas külastuskeskuse loomist, geopargi loomist külastajate ning erinevaid näituseid piirkonna kivimitest.

Harju-Risti kirik, mille eriilmelise torni kohta leidub palju kohapärimuslikke lugusid (pilt: Silver Raidla)

TEGEVUSKAVA

Tegevused	Tähtaeg	Vastutaja(d)
Projektiga liitumine ja tiimi koondamine	Veebruar 2023	Liikmed, juhendajad
Esimene kohtumine: tutvumine ja geopargi teema üle arutelu; rühmadesse jaotumine	16.02	Liikmed, juhendajad
Geopargi olemuse kohta lugemine, tööajatabel ja reeglid	23.02	Liikmed, juhendajad
Fookus ja lõppväljundi leidmine	02.03	Liikmed, juhendajad
Teadusartiklite ülevaade geopargi teemal ning piirkonna kaardistamine	09.03	Liikmed
Vahenädala ankeedid juhendajale	16.03	Liikmed
Väljasõit Padisele ja geoloogiga kohtumine	23.03	Liikmed, juhendajad
Vahenädala esitlused	24.03, 27.03, 28.03	Turismi grupp, toidu grupp, keskkonna grupp
Näidismatk Pakri poolsaarel koos geoloog Helle Perensiga	29.03	Keskkonna grupp
Külalislektor- räägime rannikutest	6.04	Liikmed, juhendajad
Projekti lõppfaasi planeerimine ja tulemuste presenteerimiskeskonna valik	13.04	Liikmed
Ettevalmistused projekti tulemuste esitlemiseks	20.04	Liikmed
Turismi teenusepakkujate kaardistamine on valmis	24.04	Karet ja Elina

Turismi teenusepakkujate tutvustavad tekstid on valmis	27.04	Aivar ja Birgit
Storymaps kaardistused on valmis	05.05	Aili, Valter, Mari-Liis
Refleksioonid õppekogemusest	1.05-5.05	Liikmed
Kõigi refleksioonid on kokku kogutud	05.05	Kadri, Andra, Elisa-Johanna
ELU portfoolio esitamine juhendajatele	08.05	Kadri, Andra, Elisa-Johanna
Esitluse ettevalmistus	10.05	Mari, Kristin, Aivar
Eelkaitsmine juhendajatele	11.05	Liikmed
ELU portfoolio esitamine hindajatele	12.05	Juhendajad
ELU projekti kaitsmine Paldiskis infopäeval	16.05	Liikmed
Lõpurefleksioonid juhendajatele	25.05	Liikmed

Õpiväljundid

Õpiväljund 1: Osalejad loovad seoseid projektis seatud eesmärkide ja nende lahendusvõimaluste osas nii enda kui teiste erialade perspektiividest lähtudes.

Õpiväljund 2: Üliõpilased omandavad ülevaate teaduslikust kirjandusest geoparki olemuse teemal.

Õpiväljund 3: Projektis rakendatakse projekti- ja meeskonnatöö toimimise põhimõtteid, sh rollide jaotamine, vastutuse võtmine, panustamine grupitöösse ning on omandanud ajajuhtimise oskused.

Õpiväljund 4: Omandatakse praktilised oskused teemakohase ja uurimistulemustel põhineva sisulehe loomiseks.

Õpiväljund 5: Üliõpilased tutvustavad projekti tulemusi erinevates meediakanalites sidusrühmadele ja/või avalikkusele.

MEEDIAKAJASTUS

Loode-Eesti geopargi lugu esitletakse 16.05.2023 toimival infopäeval Paldiskis. Kohale on kutsutud kohalikud turismiasjalised ja meediaväljaanded. Erinevad meediakajastused on välja toodud ka lisades.

Artiklite edastamine kohalikesse lehtedesse:

- Lääne-Harju valla leht – ilmus 18.04.23, valla esindaja infopäeval arendusjuht Käti Teär-Riisaar.
- Keila Leht, infopäevale tulevad Keila linna abilinnapea Maret Lepiksaar ja pressiesindaja Valdur Vacht.
- Lääne-Nigula valla leht (ei ilmu enne juunit! postitavad sotsiaalmeediasse), infopäevale tulevad Lääne-Nigula valla kultuuri- ja spordinõunik Varje Paaliste ja turundus- ja kommunikatsioonispetsialist Helina Laht.
- Harku Valla Teataja – artiklid ilmuvad 30.04 ja uuesti 11.05.

Sotsiaalmeedia kajastus:

- Facebooki grupid: Loode-Eesti turismiasjalised, Haapsalu ja Läänemaa turismiasjalised, Harjumaa turismiasjalised. Kohalike kogukondade grupid.
- Facebooki lehed: Lääne-Harju Koostöökogu, Nelja Valla Kogu, Kodukant Läänemaa.
- Instagrami konto: loode_mekk kajastab toidugrupi tegemisi ja leide.

Meililistid:

- Loode-Eesti turismiettevõtjate meililist
- Haapsalu ja Läänemaa turismiettevõtjate meililist (SA Läänemaa)
- Harjumaa turismiettevõtjate meililist (HEAK)
- Nelja Valla Kogu meililist
- Kodukant Läänemaa meililist

Veebilehed:

- Nelja Valla Kogu ja Lääne-Harju Koostöökogu koduleht (4kogu.ee ja vomentaga.ee)

TULEMUSTE ESITLEMINE

Projekti tulemusi esitletakse 16.05.2023 Loode-Eesti turismi infopäeval Paldiskis. Infopäeval jagatakse infot Porikuu festivalist, Harju-, Rapla-, Läänemaa ja Tallinna koostööpiirkonna kontseptsioonist ning tutvustatakse edasiminekuid Loode-Eesti geopargi arendusstrateegia loomises.

Pakri poolsaare tipp koos Pakri tuletorniga (pilt: Silver Raidla)

Päevakava*:

12:00 – 12:15 Kogunemine ja kerge lõuna

12:15 – 13:15 Ülevaade 2023. aasta [Porikuu festivali](#) plaanidest, kogemuste jagamine ja arutelu - projektijuht Karet Schönberg.

13:15 – 13:45 [Sihtkohtade arenduse koostööprojektist](#) „Harju-, Rapla-, Läänemaa ja Tallinna linna piirkonna turismiarendus“ räägib projektijuht Karmen Paju.

13:45 – 14:00 Sirutuspaus

14:00 – 15:00 [Loode-Eesti geopargi arendusstrateegia loomisest](#) ning Tallinna Ülikooli ELU projekti "Loome Loode-Eestile loo" tulemustest teevad ettekande TLÜ tudengid.

15:00 – 15:30 Vaba mikrofoni - kõigil, kes soovivad, on võimalik sõna võtta ja jagada uudiseid või oma tegemisi tutvustada. Palume aga sellest korraldajale eelnevalt teada anda.

*Korraldaja jätab endale õiguse teha päevakavas muudatusi. Täpse päevakava saadame osalejate e-posti aadressile.

Peale infopäeva sisulist osa toimub väljasõit avastamiseks Pakri poolsaare geoloogilisi loodusemälestisi ja turismiatraktsioone. Pärast infopäeva suundutakse Peetri Tollist ca 5 km kaugusel oleva Pakri tuletorni poole. Seal laskutakse pangalt alla ning suundutakse jalgsi matkarajale. Edasi liigutakse mööda Kadaka teed Leetse randa. Tuur Pakri poolsaarel kestab kokku u 3 tundi. Külalastatavate paikade tähtsusest ja erilisusest räägib tuuril lähemalt geoloog.

GRUPILIIKMETE ÕPIKOGEMUSE REFLEKSIION

Tudengid geoloog Helle Perensiga Pakri poolsaarel (pilt: Elisa-Johanna Liiv)

Turismi grupp:

- Projektiga “Loome Loode-Eestile loo!” liitusin oma erialase huvi pärast, kuna töötan turismi vallas ning see teema on mulle väga südamelähedane. Igapäevaselt aitan sihtkohtadel oma tegevusi ellu viia ning neid rahvusvahelise koostöö tegemisel turunduse vallas. Minu jaoks on tundunud väga põnev võimalus aidata antud piirkonnal leida oma lugu ning seda just geopargi võtmes. Ise ma selle teemaga varem kokku puutunud ei olnud, nii et see on suur areng ka isiklikus plaanis, mida oma tööellu kaasa võtta.

Suureks väljakutseks on olnud teiste ideede kuulamine ning ühise fookuse leidmine. Õppisin projektis meeskonna juhtimist ning töö koordineerimist. Kuna koos olid väga erineva taustaga inimesed, siis oli väljakutseks katsetada ka tiimi töö juhtimist. Olen rahul, et suutsin tiimi sees hoida fookust, et oleksime suunatud ühistele tegevustele, mis on viinud meid projekti lõpptulemuseni. (Kadri)

- Projekti Loome Loode-Eestile loo! puhul oli minu esimeseks eesmärgiks saada uut, silmaringi avardavast teadmist Loode-Eesti piirkonna osas, sh tutvuda piirkonna vaatamisväärsustega, ajaloo ja muude huvipakkuvate objektidega. Samuti oli projekti puhul minu eesmärk laiendada teadmist teiste ülikooli erialade ja erialadega seotud inimeste osas. Tänapäeval võib öelda, et projektiga said minu mõlemad eesmärgid täidetud: olen saanud väga palju uusi teadmisi Loode-Eesti ajaloost, geoloogiast, turismiobjektidest ning samuti olen projekti käigus suhelnud heade koolikaaslastega teistelt erialadelt, kellega ilmselt muul ajal ei oleks ma kokku puutunud.

Samuti oli näha, et projekti puhul on ka kohalikel elanikel suured ootused seoses Loode-Eesti geopargi rajamisega, mida on oodatud aastaid (või aastakümneid). Usutavasti on mõttekas teha projektile ka jätkuprojekte, mis jätkavad käimasoleva projekti käigus alustatud tööga piirkonna kaardistamisel. (Aivar)

- Liitusin ELU projektiga, kuna soovisin aidata kaasa Loode-Eesti kui turismisihtkoha arengule. Veel tahtsin omandada teadmisi geoloogiast, et anda neid edasi kohalikus koolis, sütitades noortes huvi piirkonna pärandi ja loodushoiu vastu. Usun, et andsin projekti meeskonnas väärilise panuse. Minu panus hõlmas muuhulgas projekti kommunikatsiooni ja kohaliku turismivõrgustiku tundmist. Meeskonnal oli väga hea juht, kelle eestvedamisel said ülesanded selgelt jaotatud ning grupidünaamika toimus tänu sellele väga hästi. Vastuolusid ei tekkinud, kõik andsid oma panuse.

Projekti käigus omandasin kõige rohkem geoloogiaalaseid teadmisi. Olen rõõmus, et saan neid teadmisi koolis õpetades jagada, samuti viia tulevikus koolinoored loodud matkarajale geotoope avastama. Lisaks oskan turundada oma töös Loode-Eesti loodusväärtusi veelgi teadlikumalt. Loodavast geopargist on kohalikul piirkonnal väga palju võita!

Kõige raskemaks osutus projekti käigus meeskonnaga ühise väljundi leidmine ning selle realiseerimine piiratud ajaraamistikus. Kokkuvõttes lõpetan aga projekti tänutunde ja rahuloluga, et jõudsimme väga kasuliku tulemini. Loodan, et suudame sütitada lõpuesitlusel kohalikke ettevõtjaid seda üle võtma ja edasi arendama. (Karet)

- Oli rõõm saada osa „Loome Loode-Eestile loo“ projektist, mis loodetavasti toob reaalselt kasu piirkonnale, mis on mulle endale tuttav ja lähedane. Projektiga liitudes polnud aimugi,

mis saama hakkab, aga tahtmist ja põnevust jagus. Projekti jooksul sain kogemusi koostööst täiesti võõraste kaastudengitega ning ühtlasi tutvusin huvitavate inimestega. Sai selgeks, et alati ei suju suures grupis kõik nii hoogsalt, kui algul arvatud. Tundus, et keset projekti esialgne hoog pisut rauges, sest me ei jõudnud oma tegemistega nii kiiresti edasi, kui oleks tahtnud.

Positiivsena näen kindlasti meie väiksema rühma omavahelist koostööd – tööde jaotamist, suhtlust jne. Meie grupis oli olemas kaks teemaga lähedalt seotud olevat eestvedajat ja see mulle sobis, kuna ma ise ei ole tavaliselt võõraste inimestega koos töötades vabatahtlikult eestvedaja rollis. Kuigi oleks tahtnud teha ja jõuda rohkem selle projekti jooksul, siis kokkuvõtteks olen tulemustega rahul, arvestades, et meile antud aeg oli piiratud. Loodan, et meie väike panus on alguseks millelegi suuremale, mida kohalikud eestvedajad saavad edasi arendada. (Elina)

- Projektiga liitudes lootsin lähemalt Loode-Eestit tundma õppida. Geopargi idee oli minu jaoks uus kontseptsioon ning algselt veidi segane. Tänapäevaks olen täpsemalt teada saanud geoparkide võrgustikust, miks ja kellele selliseid parke luuakse ning nende parkide olulisus väärtuslike geopaikade säilimises. Projekti raames jagati Loome Loode-Eestile Loo! grupp kolmeks rühmaks ning iga rühm, tehes koostööd ka teiste rühmadega, vastutas oma määratud valdkonna eest. Leian, et meie turismi grupp töötas koos hästi, tähtaegadest peeti kinni ja koostöö sujus. Minu suuremateks ülesanneteks grupis oli teadusartiklite sünteesi kirjutamine ning grupiliikmete poolt esile tõstetud turismiobjektide ArcGIS rakenduses kaardile kandmine ning MyStoryMaps kaardiloo koostamine. Usun, et sain endale võetud ülesannetega väga hästi hakkama ning projekti raames sain ka uut ja põnevat informatsiooni Loode-Eesti kohta. (Aili)
- Tiimiga püstitati eesmärk luua pdf failina kaardistus Loode-Eesti piirkonnast, kuhu on valitud piirkonna turismi, toidu ja keskkonna punktid, mida turistil oleks võimalik külastada. Antud projekt on mind õpetanud koostööd tegema hoopis teiste valdkonna inimestega kui seda on õigusteadus. Teise valdkonna inimesed mõtlevad ja saavad asjadest aru veidike teisiti kui seda on õigusteaduse tudeng. Projektis osalemine on pakkunud huvitavaid kohtumisi oma-ala asjatundjatega ning väljasõitu Padisele, mis oli üllataval kombel äärmiselt huvitav ning õpetlik. Osalemisega olen saanud teadmisi seoses

geopargiga, sest varasemalt polnud sellisest mõistest kuulnud. Teadusartiklite lugemine andis uue teadmise, et geoparke on üle maailma üpris palju ning neid arendatakse pidevalt edasi, et inimene ei kahjustaks oma külastamisega konkreetseid paiku ning et piirkond säiliks.

Minu hinnangul saavutab projekt oma püstitatud eesmärgi, sest tudengid loovad huvitava ja tehniliselt atraktiivse lahenduse, mille abil on tulevikus ehk ka tava isikul võimalik Loode-Eestit huvitavate paikadega tutvuda ning piirkonda oma valitud viisil avastada. (Birgit)

Toidu grupp:

- Liitumine “Loome Loode-Eestile loo!” projektiga võimaldas saada ELU õppeaine raames koostöö kogemuse erineva eriala üliõpilastega. Esmalt tuli grupil leida ise eesmärk, mille nimel töötada. Projekti oli kaasatud mitmeid juhendajad, mistõttu ka meie eesmärgi ideed kõikusid seinast seina, kuid vähehaaval sai visioon selgemaks ning töö lõpptulemuse nimel võis alata. Püstitatud eesmärk kaardistada söödavaid/mürgiseid taimi, uurida pärimuslugusid, katsetada retsepte, intervjuuerida ja kirjutada artikkel väiketootjast, kaardistada RMK lõkkekohad ning väiketootjaid, sai saavutatud. Väärtustan uusi teadmisi geoloogiast tänu Helle Perensi huvitavale loengule Padise külastuskeskuses, samuti tegi väärt kogemuse võrra rikkamaks intervjuu kohaliku ettevõtliku väiketootjaga. Pingutades ühise eesmärgi nimel, lõimides erinevate erialade üliõpilaste oskusi, kogemusi ning teadmisi, andis see mulle silmaringi avardava õpikogemuse. (Kaidi)
- Projektis osalemine andis uue õpikogemuse. Kuna projektil esialgu kindlat eesmärki ei olnud, siis tuli see ise välja töötada. See oli uus ja värskendav kogemus. Kuna grupil oli mitu juhendajat, oli keeruline erinevate soovitude rägastikus põhieesmärgi mitte kaotada. Kokkuvõtteks võib öelda, et eesmärgid said saavutatud. Uusi teadmisi ja kogemusi andis projektis osalemine mitmeid. Siinkohal võib välja tuua: intervjuerimise kogemus, teksti toimetamine ning sellest artikli kirjutamine, teadmised söödavatest ja mürgistest taimedest, välitööde kogemus taimede uurimisel, pärimuslugude uurimine, väike ettevõtete kaardistamine ja taustauuring. Esile tõstan kindlasti geoloogiaalase silmaringi avardamise: iseseisvalt õppematerjale uurides, Helle Perensi loengut kuulates ja Tamsalu lubjaparki külastades. (Merit)

- Osalemine ELU projektis andis kahtlemata kogemuse tegelemaks projektiga, mis asub temaatiliselt kaugel minu igapäevasest tööst ja õpingutest. Oli ühtlasi huvitav, kuid ka keeruline võtta ette ja tegeleda millegagi, mis sunnib mõtlema nn. „kastist välja.“ Projekti raames jagunesime kolme erineva suunaga rühma, mis lõpuks pidid saama kokku üheks ühtseks tervikuks. Algul oli raske saada paika fookust, millele keskenduda ning kogu projekti vältel tegelikult fookus ka pidevalt muutus ning nii mõnelgi korral tundsin, et olen kõndinud vales suunas. Siiski valmistas rõõmu, et mõned algul paika pandud suunad jäid siiski püsima projekti lõpplahenduse saavutamiseni. Minu jaoks oli meeldivaks vahelduseks lisaks tavapärasele mõtte- ja kirjatööle käia välitöid tegemas. Lisaks kogemusele nägin erinevate erialade tudengite erinevat lähenemist panustamisel projekti õnnestumisse. Võtan sellest projektist kõik tähelepanekud, panen kõrva taha ning projitseerin neist parimad oma igapäevatöösse värskete uuenduste loomisel. (Andra)
- Minu jaoks on alati põnev jälgida, milliseks kujuneb kokku sattunud grupi dünaamika, millised on liikmete tugevused ning mis kedagi motiveerib. Iga selline kogemus õpetab teisi paremini märkama, uusi oskuseid ühise keele leidmiseks ja annab teadmise, et grupina koos on iga ülesande lahendamine palju lihtsam kui üksinda. Omajagu tähelepanekuid sai tehtud ka juhendamise kohta, millest on samuti väga palju õppida. Grupi kitsam teema võimaldas meelde tuletada kevadises metsas kasvavaid taimi ning andis põhjuse looduses teise pilguga ringi käia. Maitseisin esimest korda mitmeid põnevaid taimi ning kindlasti kasutan neid teadmisi ka edaspidises elus. Samuti oli tore kuulda ja lugeda teemade kohta, millega ma erialaselt ega ka läbi hobide muidu kunagi otseselt kokku ei puutu, kuid mis laiendasid silmaringi. (Mari-Liis)
- Projekt “Loome Loode-Eestile loo” ühendas mitme erineva eriala tudengid, nende ideed ja mõtted. Pidi suhtlema erinevas vanuses ja erialade õpilastega ning tulema välja mugavustsoonist. Algul huvitav, kuid keeruline oli saada paika eesmärk, mida ja kuidas teha. Tegime ohtralt ajurünnakuid, et jõuda oma tiimi eesmärgini. Vaheldus arvutile ja koosolekutele koolis olid tegevused looduses - taimede korjamine, pildistamine, kaardistamine. Zoomi koosolekud tiimiga tegid lihtsamaks toredad ja vahvad tiimikaaslased. Ilmselgelt ei jõudnud kõik algsed ideed teostuseni või lõpusirgele, kuid mõni tiimipoolne idee jäi ikkagi alles. Oli näha ka inimeste suhtumist projekti ja teistesse

inimestes. Kuigi geoloogia ja bioloogia ei ole minu pädevuses, siis oli see paras vaheldus enda erialale ning üldistele huvidele. (Kristin)

- I think going into this LIFE project I had very different expectations to the reality. For me, the main difference has been in how our team has bonded and how reaching or changing goals has been a manageable task. Our original plans have been widened in the course of the project but they are still the foundation of what we are doing now. Having established a team leader in the first lessons really gave us a strong foundation to build the rest of our ideas on. In a way, I feel like our project could have benefited from a stronger aim or clearer framework to follow. At times it felt like doing a lot of work but aimlessly and still with a lot of stress. Overall though I think my group has exceeded what my personal goals were and I can't wait to see what the end product will be like. (Sharon)

Keskkonna grupp:

- Kahetasandilise koostöö kogemus, so oma teema grupiga vajalik ülesannete jaotus ning teiste gruppidega tegevuste kokku leppimine. Lisaks tuli teiste gruppidega leppida kokku, milline saab olema lõpptulemus, kus iga grupp võinuks minna oma teed. Ülesande terviklahenduse huvides on siiski mõistlikum saavutada lõpptulemuseks ühine asi. See ka õnnestus.

Ülesande piiritlemine. Üsna varakult sai selgeks, et kogu Loode-Eestile me ei saa lugu luua, st tuleb leida optimaalne maht, et tulemus oleks sisuline, samas mitte liiga väike. Juhendajad. Kohati oleks soovinud, et juhendaja(d) pisut täpsemalt kirjeldaks ootusi. Samas on selge, et juhendajate eesmärk ongi ergutada tudengite loovust ning nad ei saa ega tohigi liiga täpselt ette öelda, mida tudeng peaks tegema. Sellistes olukordades aitab edasi grupi dialoog.

Püstitatud eesmärk ei ole refleksiooni koostamise hetkeks veel saavutatud, kuid üsna kindlalt saab öelda, et see saavutatakse, so anname mõtteid Loode-Eesti inimestele piirkonna info kättesaadavaks tegemiseks. Võimalik, et tehniline lahendus ei saa olema maksimaalne. (Valter)

- Loomes Loode-Eestile loo projekt andis praktilise kogemuse ükskõik mis projekti alustamiseks laiemalt. Hoolimata projekti valdkonnast, on esiteks vaja tutvuda

taustsüsteemiga, teiste kogemusega, uurida, mis on olemas, seejärel visualiseerida võimalikud eesmärgid ja mida on vajalik eesmärkide saavutamiseks ette võtta, jagada ülesanded lähtuvalt meeskonna kompetentsidest. Ning näitas selgelt, kuidas ükskõik mis projekti elluviimiseks on vajalik erinevate kompetentside ühe laua taha toomine. Konkreetne ELU projekt andis teadmisi loodusteaduste valdkonnast ning geoloogiast. Viis pilgu maapõue ning kinnitas veel rohkem soovi loodusega suuremaks koostööks. Seadsime eesmärgiks tuua välja Loode-Eesti, kitsamalt Pakri poolsaare ja lähiümbruse loodusmälestised ning ühendada need üheks matkarajaks.

Mulle meeldis veel projekti juures, et kolm rühma tegutsesid ühe suure eesmärgi nimel. On saavutus 18 inimesega leida üks väljund, mille nimel tööd teha ja ühiselt ette kanda. (Mari)

- Olles ise tegelenud peamiselt vaid tervishoiu valdkonnas, oli mulle geopargi teema täiesti uus maailm. Saades teada, mis on geopark, selle potentsiaalid, ning mida see ka sealsele kogukonnale tähendab, suurendas huvi valdkonna vastu.

Uurisime teaduslaseid artikleid ning asusime Loode-Eestit kaardistama. Ühel hetkel saime aru, et oleme valgunud liialt laiali ning kitsendasime ala ja võtsime fookusesse rohkem Pakri poolsaare ning selle lähiümbruse.

Palju uut ja huvitavat infot andis päevane väljasõit Pakri poolsaarele, kaardistamiseks huvitavamaid paiku, geotoope ning matkaradasid, tehes seda koos geoloog Helle Perensiga.

Peamine eesmärk oli luua Loode-Eestile oma lugu, mis suuresti saab täidetud Storymapsi kujul, mis ühendaks geopargis kohalikke elanikke, ettevõtjaid ja külastajaid. (Timo)

- Projekti teema on minu jaoks huvitav. Juhendajad olid väga toetavad, hoidsid kätt pulsil, juhendasid, tuletasid meelde tähtaegu, varustasid vajaliku kirjandusega ja toetasid igal võimalikul moel. Meeldiv oli ka, et tegutsemine toimus kokkulepitud struktuurides – kindlad rühmad, teemad ja rühmajuhid.

Kuna inimesi oli projektis palju ja ka arvamusi palju siis muutusid kokkusaamised ühel hetkel veidi liiga suureks jahumiseks, kippusime arutamine ikka ja jälle ühtesid ja samu

teemasid uute (aga ka vanade nurkade alt), tegutsemine jäi vahepeal tahaplaanile ja sellega kadus veidi ka ind. Võimalik, ka, et mulle introverdina selline suure seltskonna arutamise formaat ei sobi. Liiga palju info ringi keerutamist muutus koormavaks.

Siiski, oli väga inspireerivaid kohtumisi oma eriala spetsialistidega ja tegime oma rühmaga läbi ka põneva pika ekskursiooni Pakri poolsaarel.

Kokkuvõttes arvan, et projekti on väga edukas – eesmärgid said korralikult püstitatud ja saavad kindlasti täidetud. Usun, et tulemus saab olema kasulik. Kahtlemata on kõik asjaosalised pärast projekti lõppu väga palju targemad ja kogemuste võrra rikkamad. (Riste)

- Projekt andis ühelt poolt uusi teadmisi loodusvaldkonnast ja praktilisi näpunäiteid nende kogumiseks ja kasutamiseks. Alustades vastuse otsimisega küsimusega „mis on geopark?“ ning lõpetades seda silmas pidades piirkonna eripärasid kaardistades. Õppisin uusi termineid loodusteadustest nagu „mergel“ ning sain aimu, miks pole võimalik Loode-Eesti geoparki liita Saarte geopargiga, et moodustada üht suurt geoparki nimega „Eesti“ (nende pinnavormid on erinevad ning on ladestunud erinevatel ajastutel).

Teiselt poolt sain kogemuse suures grupis oma tiimiga koos tehtu esitlemise osas ning selle ühildamises ülejäänu grupiliikmete tööga ning oma tiimis ülesannete jagamise, kontrollimise ning toetamise osas. (Elisa-Johanna)

- Olles läbi õpingute seotud loodusega siis tundus projekti valimine lihtne. Geopargi teemaga ma varasemalt kokkupuudet ei omanud ja mõiste geopark oli minule uus. Siiani on olnud minu jaoks selle projekti tipphetk kui käisime oma tiimiga väljasõidul Pakri poolsaarel koos Helle Perensiga. Kahjuks ei saanud ma väga mitmel ELU projekti koosolekul osaleda. Infokorjel leidsin Loode- Eesti piirkonna kohta palju huvitavat materjali mida sai projektiga siduda ja selle raames nähtavamaks teha. Minule isiklikult on see projekt jäänud natukene liiga teoreetiliseks, see tuleneb tõenäoliselt sellest, et minu algne ootus oli, et saame valmis midagi käega katsutavat.

Minu hinnang endale seatud eesmärkidele on suhteliselt kasin, raske oli leida aega loengute ja töö ja pere kõrvalt, et projektile pühenduda. Sain siit väärtusliku õppetunni. Samas töötas meie tiim hästi, igaühel olid oma ülesanded ja tööjaotus suures plaanis toimis. (Ragne)

LISAD

Memod

Projekti tegevuse paremaks mõistmiseks oleme välja toonud ühiste koosolekute memod. NB! Memod on “toored” ehk näitavad mõtteid, arutelusid ning värvidega on märgitud osalejad ja puudujaid. Algtekste pole muudetud.

Protokoll 1

Kuupäev: 16.02.2023

Koht: A-006

Koostaja: Kristin Häng

Osalejad: Aili Tammaru, Kristin Häng, Valter Pärn, Elisa-Johanna Liiv, Mari-Liis Eeljõe, Elina Roos, Karet Schönberg, Sharon Kaasik, Aivar Sepp, Merit Peterson, Kaidi Veller-Mägi, Mari Joosep-Põllu, Birgit Vahemets

Puudujad: Andra, Kadri, Timo, Ragne

Teemad (Päevakord):

- Tutvumine
- Rühmadesse jaotumine (eriala ja teema eelistus)
- ELU projekti eripärad (kohustuslikud tööd ja kohtumised – vahenädalal ja lõpuesitlus)
- Projektile on võimalik taotleda rahastust 100 EUR/rühma kohta
- Praktilised küsimused

Kokkulepped:

- Keskkonna rühma kuuluvad: Elisa-Johanna Liiv, Mari Joosep-Põllu, Ragne Kalmet, Riste Lehari, Timo Täht ja Valter Pärn
- Toidu rühma kuuluvad: Andra Puusaare, Kaidi Veller-Mägi, Kristin Häng, Mari-Liis Eeljõe, Merit Peterson ja Sharon Kaasik

- Turismi rühma kuuluvad: Aili Tammaru, Aivar Sepp, Birgit Vahemets, Elina Roos, Kadri Koor ja Karet Schönberg

Enne järgmist kohtumist on vaja teha:

- Geopargi kohta lugemine
- Eesmärgi/Suuna väljamõtlemine

Järgmine kohtumine toimub: 23.02.2023

Protokoll 2

Kuupäev: 23.02.2023

Koht: M-328

Koostaja: Kadri Koor

Rühmade osalejad + ja puudujad -:

- **Keskfond:** zoom-Ragne Kalmet, Mari Joosep-Põllu, Valter Pärn, Elisa-Johanna Liiv, Riste Lehari ja **-Timo Täht**
- **Toit:** **-Mari-Liis Eeljõe**, Merit Peterson, Kaidi Veller-Mägi, Sharon Kaasik, Kristin Häng, **-Andra Puusaare**
- **Turism:** **-Elina Roos**, Aili Tammaru, **-Karet Schönberg**, zoom-Aivar Sepp, Kadri Koor, **-Birgit Vahemets**

Teemad (Päevakord):

- Töökeskkonnad (drive toimib, chat vaba valik)
- Lõpuesitluse kuupäev
- Mis on Loode-Eesti ja geopargi olemus – igaüks jagab oma ideed
- Mõtteülesanne: Mis on küpsis? 5 asja – eesmärk leida ühiskohad

Kokkulepped:

- Tööajatabeli tunnid kirja panna
- Turism: Vahearuanne saata juhendajatele 13.03; tagasiside 14.03

Enne järgmist kohtumist on vaja teha:

- Fookuse leidmine oma rühma sees
- Tegevuskava täitmine (vorm drive keskkonnas – kopeerige oma kausta)
- Grupijuhi nimi paika

Tulevikus ootab ees: Teaduslike artiklite põhjal kokkuvõte (igauks loeb ühe ja keegi rühmast kirjutab analüüsi kokku)

Protokoll 3

Kuupäev: 2.03.2023

Koht: M-328

Koostaja: Riste Lehari

Rühmade puudujad ja zoomitajad:

- **Keskkond:** [Ragne Kalmet](#), Mari Joosep-Põllu, Valter Pärn, Elisa-Johanna Liiv, Riste Lehari ja [Timo Täht](#)
- **Toit:** Mari-Liis Eeljõe, Merit Peterson, Kaidi Veller-Mägi, Sharon Kaasik, Kristin Häng, [Andra Puusaare](#)
- **Turism:** [Elina Roos](#), Aili Tammaru, Karet Schönberg, Aivar Sepp, [Kadri Koor](#), [Birgit Vahemets](#)

Teemad (Päevakord):

- **SISSEJUHATUS** Jaanus Terasmaa käis eile Padisel kohalike inimestega kohtumas. Sai kokku lepitud, mis on Loode-Eesti. Sellest kontseptsioonist võiks ka edaspidi lähtuda. Jaanus paneb slaidid Drive'i, sealt saab kaarte vaadata.

- **SOOVITUSED** Jaanus Terasmaa:

allikad.info/

Maa-ameti geoportaal!

Anu Pritsmann tutvustab ja näitab häid ja kasulikke raamatuid:

Eesti maastikud

Eesti loodus

Eesti geoloogiline ehitus

Üldmaateadus.

Rannad ja rannikud.

The Estonian Green Belt

Raili Nugin soovitab kirjutada helle.perens@gmail.com aadress, et temaga kokku saada.

Väga tore naine. Ilmselt on võimalik transpordikulud kompenseerida. Raha taotlemise nõuded on drive'is kirjas.

- **SÜNDMUSED** 22.aprillil toimuvad Suur-Pakril talgud, kus võivad kõik osaleda. Hea võimalus kohapeal midagi ära teha.

Aprillis plaan 2-päevane Harjumaa ja Läänemaa väljasõiduseminar ja ekskursioon geopargi piirkonnas _ kuupäevad pole lukus, aga ilmselt 19-20-21 aprill. NB! See kõik läheb kõik tööaja arvesse!

15-16.mai "Tunne Harjumaa looduspärandit"

- **ESITLUS.** Loode-eeesti infopäev, keda huvitab see võib liituda. Arutelus variant, et teha kaitsmised seal. Pole veel teada, kus toimub. Kuna see oleks lõpuesitlus, on vaikimisi eeldus, et kõik on kohal. Ideaalis võiks kogu projekti esitlused seal toimuda. Eraldi kaitsmine on ka võimalik, aga seda juhul kui grupeemad ei kattu. Neid võiks teha ainult siis kui teemad on erinevad.

Kui keegi tõesti 16.mai ei saa, siis väga mõjuvad põhjendused on vastuvõetavad.

Bussireisi huvi oli ka olemas. Variant, et teha 15 koolis ja 16 kohapeal? Arutelu, kes millal saab ja kes ei saa jne.. Jäeb lahtiseks.

- **FOOKUSED Turismigrupp** tahab luua digitaalse rattamatka voldikut. Piirkonna teenusepakkujad, kes geopargi alal olemas on. Piirkonnaks Harku kuni Keila-Joa.

Keskkonnagrupperi idee oli näidismatk. Piirkonnana kaardistatud meeldivuse alusel

a) Nõva ja Noarootsi

b) Pakri

c) Harku piirkond

Eelistatuim on Nõva ja Noarootsi, sest sinna ei satu nii tihti.

- **Toidugrupp** ei sidunud ennast konkreetse alaga. Lahendus on, et tegelevad selle toiduga, mida keskkonnast saab, mitte sellega mida pakkujad pakuvad. Keskenduda sellele, millega ennast metsas toita saab. Nõval on lihtsam ennast metsas ära toita kui Tabasalus rattamatkaraja ääres. Keskkonnatoit. Maltsa söömine on populaarne.

Kokkulepped:

- Helle Perensiga ühendust võtta ja leppida aeg, et kokku saada.
- Vahekokkuvõtte ankeet 16.märtsiks.

Protokoll 4

Kuupäev: 9.03.2023

Koht: M-328

Koostaja: Andra Puusaare

Rühmade **puudujad** ja **zoomitajad**:

- **Keskkond:** Ragne Kalmet, Mari Joosep-Põllu, Valter Pärn, Elisa-Johanna Liiv, Riste Lehari ja Timo Täht
- **Toit:** Mari-Liis Eeljõe, Merit Peterson, Kaidi Veller-Mägi, Sharon Kaasik, Kristin Häng, Andra Puusaare
- **Turism:** Elina Roos, Aili Tammaru, Karet Schönberg, Aivar Sepp, Kadri Koor, Birgit Vahemets

Teemad (Päevakord):

- Teaduslike artiklite ettekanded: õppejõu soovitus vaadata kindlasti üle viitamine enne vahekokkuvõtte esitamist.
- Järgmisel kohtumisel väljundite arutelu: kas ja milliste teemadega nt meediasse minna?
- Piirkonnavalik: toit eelistab keskkonda, kus oleks rohkem loodust kui asulaid. Keskkond soovib Nõva ja Noarootsi piirkonda käsitleda. Turism sooviks piiritleda valiku Tabasalu - Keila-Joa paepealsega.
  - Ettepanek1: turism teeb mingi väiksema piirkonna mudeli, keskkond vaatab laiemalt ja toit töötab välja spetsiifilised lahendused, mis on skaleeritavad.
  - Ettepanek2: jõuame keskpõrandale kokku (Vasalemma-Padise-Pakri poolsaar).
- Soovitus lugeda Aat Sarve magistritööd “Eesti Vanaaegkonna paelasundi ("Eesti paeraamatu") unikaalsus, selle eksponeerimise võimalused geoturismis” - leitav Google Space keskkonnast.
- Turismigrupist ettepanek: panna lõpuks kokku üks digitaalne voldik, mis koondab nii turismi, keskkonna kui toidugrupi sisendid?

Kokkulepped:

- Helle Perensiga kohtumine: turismigrupp selgitab välja turismi- ja keskkonnagrupi üleselt 3 võimalikku aega kohtumiseks ning keskkonnagrupp koordineerib Helle Perensiga

nendest valikutest ühe kohtumisaja ja kommunikeerib selle teistele. Toidugrupp ei soovi osaleda.

- Esialgu piiritleme ala Kurkse-Padise-Vasalemma-Keila-Joa (vt. ettepanek 2). Piiritlus joonistatud mapi kaardile, link leitav Google Space keskkonnast.

Enne järgmist kohtumist on vaja teha:

- Vahekokkuvõtte ankeedid rühma juhendajatele (tavaliselt vahekokkuvõtte ankeet 4-6lk pikk).

Enne järgmist kohtumist on vaja teha:

- Teadusseminar 9.märts – iga grupiliige otsib ja leiab ühe teadusartikli, loeb läbi ja teeb kokkuvõtte. Üks liige loeb teiste kokkuvõtteid ja kirjutab neist sünteeriva teksti (1-2lk). Seda saab vahekokkuvõtte ankeedis ära kasutada. Teaduspõhine lähenemine asjadele. Korralikud viited! Artiklid ei pea olema eestikesksed. Võivad olla ka uuringud. Unesco uuringuraporteid võib kasutada. Ei pea lugema inglise keeles. Jutt peab moodustama terviku, siis on võimalik seda sünteesitud teksti luua. See tuleb ka ette kanda.

Protokoll 5

Kuupäev: 16.03.2023

Koht: M-328

Koostaja: Aili Tammaru

Rühmade puudujad ja zoomitajad:

- **Keskkond:** Ragne Kalmet, Mari Joosep-Põllu, Valter Pärn, Elisa-Johanna Liiv, Riste Lehari ja Timo Täht
- **Toit:** Mari-Liis Eeljöe, Merit Peterson, Kaidi Veller-Mägi, Sharon Kaasik, Kristin Häng, Andra Puusaare
- **Turism:** Elina Roos, Aili Tammaru, Karet Schönberg, Aivar Sepp, Kadri Koor, Birgit Vahemets

Teemad (Päevakord):

- Helle Perensiga aeg kokku lepitud, kuidas läheme? Kütuse komp Greeta(/Anu) käest uurida enne minekut. Aili tuleb Jüri kandist autoga ja Karet tuleb Noarootsi poolt, kes peale tahab hüpata.
- 10+10 min vahenädala ankeedi tutvustus ja tagasiside teistelt gruppidele
- Vahenädala ankeedist teha pdf ja saata ELU kordinaatorile
- Vahenädala esitlus tuleb saata eelmisel õhtul ELU kordinaatorile eelmisel õhtul (võibolla?)
- Kui vahenädala esitlus varem valmis saab, siis võib ELU Drive'i üles laadida ja tagasiside küsida juhendajatelt

Kokkulepped:

- Teha exceli tabel, kes on Padisele minemas ja kuidas? Aili teeb tabeli ELU Drive'i
- Helle Perensiga kohtumine 23.03 kell 15 Padisel
- Turismi grupp keskendub rohkem turismile ja keskkonna grupp haridusele
- **Vahenädale ankeedile faili nimetus: Loomes Loode-Eestile Loo - rühma nimi (nt toit)**

Enne järgmist kohtumist on vaja teha:

- Edastada vahenädala ankeedid (ja esitlused?) ELU kordinaatorile

Protokoll 6

Kuupäev: 23.03.2023

Koht: Padise

Toimub ühine väljasõit Padisele, kus geoloog Helle Perens rääkis piirkonna eripäradest.

Protokoll 7

Kuupäev: 6.04.2023

Koht: M-328

Kell: 16.00–17.30

Koostaja: Elisa-Johanna Liiv

Rühmade puudujad ja zoomitajad:

- **Keskkond:** Ragne Kalmet, Mari Joosep-Põllu, Valter Pärn, Elisa-Johanna Liiv, Riste Lehari ja Timo Täht
- **Toit:** Mari-Liis Eeljöe, Merit Peterson, Kaidi Veller-Mägi, Sharon Kaasik, Kristin Häng, Andra Puusaare
- **Turism:** Elina Roos, Aili Tammaru, Karet Schönberg, Aivar Sepp, Kadri Koor, Birgit Vahemets

Teemad (Päevakord):

- Ökoloogia keskkuses töötab Hannes Tõnisson, kes uurib randu ja ilma (on muuseas Ott Tänaku ilmaennustaja), meile räägib rannikust
- Geopargis olulised rannikuprotsessid
- Kui ranna asemel öelda rannik, siis ei saa kunagi eksida
- Kuidas pangad muutuvad? Aegajalt kukub mõni tükk ära. Pakri pank taganeb iga aasta ca 25 cm aastas (6 m³/a)
- Osmussaare pank taganeb ca 7 cm/a (0,5 m³/a kantakse materjali ära)
- Rannikud säilitavad mineviku tormide jälgi
- Rannikualadel ei toimi poolkõvad lahendused - tavaliselt toovad hoopis rohkem kahju kaasa või kaob mõte nendeks lahendusteks (nt Valgeranna kohvik - kaitstes kohvikut unustasime mere)
- Looduslikku keskkonda saab kaitsta samasuguse (loodusliku) alternatiiviga (liivaranda saab kaitsta liivaga, pank seina)
- Vahenädala kokkuvõtted - kuidas läks? kas oli kasulik?

- Digivoldik - keeleküsimus (alustuseks eesti keeles); vahenädala tagasiside - inimesed kasutaksid
- Turimispiirkond tahab oma kaardistust teha ümber keskkonnagrupi valitud asukohtade
- Toidugrupi suund täiskasvanutele
- Mis variandis meie info tuleb - digivoldik pdfina? interaktiivne kaart, kus saab klikkida ja näha oma asukohta?

Kokkulepped:

- Keskkonnagrupp paneb paika lõplikud asukohad, mille ümber kaarti/voldikut/matka ehitada - 13.04
- Toidugrupp panustab kohalike väiketootjatega

Enne järgmist kohtumist on vaja teha:

- vaata eelmist

Protokoll 8

Kuupäev: 13.04.2023

Koht: M-328

Kell: 16.00–17.30

Koostaja: Andra Puusaare

Rühmade puudujad ja zoomitajad:

- **Keskkond:** Ragne Kalmet, Mari Joosep-Põllu, Valter Pärn, Elisa-Johanna Liiv, Riste Lehari ja Timo Täht
- **Toit:** Mari-Liis Eeljõe, Merit Peterson, Kaidi Veller-Mägi, Sharon Kaasik, Kristin Häng, Andra Puusaare
- **Turism:** Elina Roos, Aili Tammaru, Karet Schönberg, Aivar Sepp, Kadri Koor, Birgit Vahemets

Teemad (Päevakord):

- Iga rühma edenemine
- Kas voldikusse on kõik nõus panustama? - Jah, on. Maht kuni 10lk digitaalselt.
- Keskkonna grupp on kaardistanud meie piirkonna vaatamisväärsused koos geoloog Hellega. Keskkonna grupp jagab oma kaarti drive'i, et turismi grupp saaks lisada oma punktid. Hetkel on ring liiga pikk - tuli ettepanek pakkuda matkajale välja mitut rada, mis on pikema raja fragmendid.
- Ettepanek minna edasi Storymaps/ArcGIS keskkonnaga - interaktiivne ja lihtsam nii tegijale kui kasutajale. ArcGIS tarkvara on tasuline, kuid TLÜI on litsents olemas, mida saab laiendada üliõpilastele. **OTSUSTATUD.**
- Kogu projekti peale peab olema üks portfoolio. Igast grupist üks inimene (ei pea olema grupijuht) panustab portfooliosse. Samas ei saa olla portfoolio eest vastutav sama, kes ArcGISis (Storymapsis) modereerib.
- toolbox.estonia.ee - leiab kvaliteetseid fotosid, tuleb vaid kasutajaks registreeruda ning kasutades peab autorile viitama.
- Storymaps'i ülesehitus - ettepanek tutvuda juba olemasolevatega ja teha nende näitel.

Kokkulepped:

- Tekkis küsimus, kas 16.05 esitluse info on edastatud ka ELU koordinaatorile? – Ei ole. Seatud ülesandeks Karetile. Infopäeva kava on paigas, meie esitlus kell 14:00. Karet paneb chati lingi (https://docs.google.com/forms/d/e/1FAIpQLSc2I_xlzu0coqK9Wp-X1BPkGTCQd5GIK1TIO1sXZ6z9Yfzc3A/viewform), kus iga osaleja peaks end registreerima.
- Kui läheme üle ArcGIS tarkvarale (Storymaps), jääb igast grupist juht vastutama/toimetama.
- Portfooliosse panustab igast rühmast üks inimene, kes ei ole sama, kes vastutab ArcGIS eest.

Enne järgmist kohtumist on vaja teha:

- Võtta ühendust Anuga, et saaks ArcGIS litsentsi tudengitele - Aili võtab ühendust.
- Vaadata üle erinevad Storymapi templated, tutvuda, et järgmisel kohtumisel otsustada, millisega edasi minna.

Protokoll 9

Kuupäev: 20.04.2023

Koht: M-328

Kell: 16.00–17.30

Koostaja: Aili Tammaru

Rühmade **puudujad** ja **zoomitajad**:

- **Keskkond:** Ragne Kalmet, Mari Joosep-Põllu, Valter Pärn, Elisa-Johanna Liiv, Riste Lehari ja Timo Täht
- **Toit:** Mari-Liis Eeljöe, Merit Peterson, Kaidi Veller-Mägi, Sharon Kaasik, Kristin Häng, Andra Puusaare
- **Turism:** Elina Roos, Aili Tammaru, Karet Schönberg, Aivar Sepp, Kadri Koor, Birgit Vahemets

Teemad (Päevakord):

- Mõelda tööaja tabeli peale, neil kel tunde vähe, peaks pingutama
- Parem oleks kasutada storymaps my experience rakendust, kus on näha ka kasutaja asukoht, nt Ökoloogia keskus on tehtud Järvede sügavuskaartide rakendus, kus peaks oma asukohta nägema <https://arcg.is/1zHr99> - jääme storymaps'i juurde
- Ühe konto alt kaarti pole mõistlik teha, peaks saama 3 erinevat ja siis kokku panna
- **Infopäevale kindlasti registreerida!**
- Infopäeva ja ELU projekti meediakajastus on juba kohalikes ajalehtedes, veebilehtedel jne kajastatud, Karet on koondanud need Turismi kaustas Meediakajastuse kausta

- Infopäevale on tulemas on KOV-ide kommunikatsiooni inimesi, kes võivad loo hiljem kirjutada
- grupid annavad ülevaate töö järjest ja jaotusest
- ELME kaardirakenduses on ka toidu kaart, kus on võimalik ka loode-eeesti toidu asukohtadega tutvuda
- mis saab storymaps'ist edasi? anname shape failid jm digitaalsed failid üle

Kokkulepped:

- Juhendajatele portfoolio 08.05! Avalik refleksioon portfooliosse.
- Teine refleksioon on privaatne ja läheb juhendajatele peale esitlust hiljemalt 22.05 (lõpetajad saatke varem)
- 16.05 on kooliga kokkulepe olemas, sooviti veebi võimalust, mis on teostatav
- Tekstid peavad olema ka mujal failis kui ainult rakenduses nt word
- storymaps'i lisada link "navigeeri mind selle punkti juurde"
- VIITED MATERJALIDELE, nii pildid kui tekstid. Link juurde
- Kaardiloole ette kirja panna, et ELU projekti raames ja poolik/mustand

Enne järgmist kohtumist on vaja teha:

- Uurida kuidas story mapsis koos töötada

Protokoll 10

Kuupäev: 27.04.2023

Koht: M-328

Kell: 16.00–16.45

Koostaja: Elisa-Johanna Liiv

Rühmade **puudujad** ja **zoomitajad**:

- **Keskkond:** Ragne Kalmet, Mari Joosep-Põllu, Valter Pärn, Elisa-Johanna Liiv, Riste Lehari ja Timo Täht
- **Toit:** Mari-Liis Eeljöe, Merit Peterson, Kaidi Veller-Mägi, Sharon Kaasik, Kristin Häng, Andra Puusaare
- **Turism:** Elina Roos, Aili Tammaru, Karet Schönberg, Aivar Sepp, Kadri Koor, Birgit Vahemets

Teemad (Päevakord):

- Kontrollida kas oled esitluspäevale regatud (Karet jagas nimesid ühischatis)
- Aivar räägib infopäevast, kus käidi - kokkuvõte: kohalugu avastada on väga põnev ja motiveeriv näha kuidas saab kohti presenteerida; kohalikud leiavad, et geopark või mõni suurem ühendav projekt on vajalik ja vaja eestseisvat inimest mitte projekt algab, projekt lõppeb (kohalikel tuhin sees)
- Raililt mõte markeerida ära rannas kivimiliike, mida leida võib - näiteid võib tuua ka surnuaedadest, kus erinevast materjalid ristid (tavaliselt me sellele ju tähelepanu ei pööra)
- Turismigrupp kaardistanud piirkonna objektid koos piltide ja juttudega - vaja kaardile panna, aga ei saa ligi
- Hetkel kaardil punktid, ei moodusta veel lõpuni rada
- Turismigrupil kaardistatud: aktiivne puhkus, majutus, toitlustus, poed
- Toidugrupil kaardistatud: väiketootjad, taimed pildistatud, kirjutatud, asukoht, rmk alad (lõkkekohad), mürgised taimed ja pildid+jutud
- Kuidas kaarti mitte ülekoormata? Kui infot on nii palju, siis kaart peaks olema kihitatav, et poleks ülekoormatud kasutaja jaoks - seotud kokkulepe esimese punkti - kas saab kihitada, eri värve punkte jne
- Portfoolio - mis ajaks tarvis refleksioone - õpikogemus? 5.05? Portfooliosse võib julgelt lisada ka pilte, ei pea olema ainult tekst

- Kui probleeme ei ole, siis tehke tööd

Kokkulepped:

- Valter ja Aili küsivad Anult/Reimolt 28. aprillil abi kaardirakenduse osas (kui ei saa koolis, siis saab meilitsi) - lepitakse kokku aeg, mil järgmisel nädalal iga tiimi kaardirakenduse eest vastutav liige saab õppida (järgmisel nädalal)
- portfoolio juhendajatele 8.05, elu koordinaatorile 13.05
- Portfoolio jaoks õpikogemuse tekstid 5.05. Juhend: Iga rühmaliikme õpikogemuse refleksioon – iga õppija individuaalne õpikogemus (kuni 150 sõna), kus tuuakse välja, millise kogemuse projektis osalemine andis ning antakse hinnang püstitatud eesmärkide saavutamisele.

Protokoll 11

Kuupäev: 04.05.2023

Koht: M-328

Kell: 16.00–17.00

Koostaja: Elisa-Johanna Liiv

Rühmade puudujad ja zoomitajad:

- **Keskkond:** Ragne Kalmet, Mari Joosep-Põllu, Valter Pärn, Elisa-Johanna Liiv, Riste Lehari ja Timo Täht
- **Toit:** Mari-Liis Eeljõe, Merit Peterson, Kaidi Veller-Mägi, Sharon Kaasik, Kristin Häng, Andra Puusaare
- **Turism:** Elina Roos, Aili Tammaru, Karet Schönberg, Aivar Sepp, Kadri Koor, Birgit Vahemets

Teemad (Päevakord):

- Tööajatabel - kuidas täitmisega lood, kes täidab kui hoolsalt. Tööajatabeli täitmine põhineb usaldusel, aga oma töötunde üldjuhul peaks olema võimalik ka tõestada. Üks projektiõppe rutiinseid osi, alguses kokku lepitud ja enam ümber ei muuda.
- Portfoolio areneb jõudsalt, juhendajatele 8. maiks. Eneserefleksioonid 5. maiks nagu eelnevalt kokku lepitud.
- Lõpurefleksioonid saadetakse kõigile juhendajatele (5) - googleformsis
- Kaardirakenduses saabunud selgus kaardikihtide osas
- Kaardis puudu kirjeldavad osad, et mis see kaart üldse on
- 16. mai esitluspäev: üks slaid ELU projekti kohta, aga muidu räägime sisust ja ei peatu õpiväljunditel jms. Meie ettekanne + arutelu 14-15

Kokkulepped:

- Mari-Liis toidugrupist tegeleb kaarditekstide toimetamisega
- 11. mai vaatame koos kohtumisel seni valminud kaarti (ja portfooliot?)
- 11. mai prooviesinemine elu kohtumisel
- Kes 16ndal hommikul tuleb andku Karetile märku 5. maiks
- 8. maiks igast grupi 16nda ettekandjad, kes ka ettekande portfoolio põhjal valmistavad
- 16ndal esitlejad: Mari (keskkond)

Enne järgmist kohtumist on vaja teha:

- Vt kokkulepped

Protokoll 12

Kuupäev: 11.05.2023

Koht: M-328

Kell: 16.00–17.00

Koostaja: Kristin Häng

Rühmade puudujad ja zoomitajad:

- **Keskkond:** Ragne Kalmet, Mari Joosep-Põllu, Valter Pärn, Elisa-Johanna Liiv, Riste Lehari ja Timo Täht
- **Toit:** Mari-Liis Eeljöe, Merit Peterson, Kaidi Veller-Mägi, Sharon Kaasik, Kristin Häng, Andra Puusaare
- **Turism:** Elina Roos, Aili Tammaru, Karet Schönberg, Aivar Sepp, Kadri Koor, Birgit Vahemets

Teemad (Päevakord):

- Ettekande proov/arutelu
- Kaardi vaatamine/arutelu
- Portfoolio

Kokkulepped:

- Slaide tuleb parandada ja ümber tõsta
- Kaarti tekstid panna, struktuuri parandada, navigeerimislingid?
- Toidugrupil rohkem punkte kaardile
- Esmaspäeva hommik kell 8 kõik valmis/parandatud
- 17. mai tuleb refleksiooni forms, mida saab esitada kuni 19. mai

UUDIS

Tulemas on Loode-Eesti infopäev

Lääne-Harju Koostöökogu on hoo sisse lükanud Loode-Eesti geopargi mõttele.

KEILA LEHT
LEHT@KEILALEHT.EE

Loode-Eesti on tuntud oma imetabase looduse poolest. Siin asuvad näiteks pikim osa Balti klindist, hiidrahnud, Neugrundi kraater ja bretsäkvimid, mitmed joad ja joastikud, karjäärid ning palju muud, mis võiks vabalt kuuluda UNESCO globaalsesse geoparkide võrgustikku. Selleks on Lääne-Harju Koostöökogu juhtimisel ellu äratatud idee Loode-Eesti geopargist, millele valmistab arendusstrateegia Tallinna Ülikool.

Loode-Eesti geopargi ees-

märk on hoogustada piirkonna turismi, sealjuures väärtustades piirkonna geoloogilisi loodusemälestisi. Keskkonnateadlikkuse tõstmisel ning geoloogia populariseerimisel leitakse võimalused säilitada geoloogilist pärandit ja luua lisandväärtust piirkonnas tegutsevatele ettevõtjatele, meelitamaks piirkonda avastama huvilisi nii lähemalt kui kaugemalt. Keila linn on geoloogide sõnul väga oluline osa Loode-Eesti loodavast geopargist.

Tallinna Ülikooli eestvedamisel on geopargi alusandmete kogumisele kaasatud ka tudengid läbi ELU õppeaine projekti „Loomes Loode-Eestile loo“. Projekti tulemusena valmivad näidispiirkonda iseloomustavad võimalused, kuidas Loode-Eesti geopargist tulevikus kasu lõigata. Projekti tulemuste tutvustus toimub 16. mail Paldiskis Peetri Tol-

lis. Ootame Paldiskisse kõiki, kes on huvitatud Loode-Eesti geopargi loomises ja võimalikes arengusuundades kaasa rääkima.

Peale selle tutvustatakse samal päeval ka Porikuu elamusfestivali plaane. Festivali aväiutus leiab suurejooneliselt aset taas Keila linnas. Kõigil huvilistel on võimalus oma sündmusega kaasa lüüa ja ennast sügisesele madalhooajal nähtavaks teha!

Kodukant Läänemaa

Karja 27, Haapsalu, Estonia

laaneliider@kklm.ee

kklm.ee/kontakt

★ Pole veel hinnatud (2 arvustust)

Fotod Vaata kõiki fotosid

Kodukant Läänemaa
3 p · 🌐

Olete oodatud!

LOODE-EESTI INFOPÄEV 2023
16. mail kl 12-17 Paldiskis, Tavernis Peetri Toll... [Vaata veel](#)

**Loode-Eesti turismiasjaliste infopäev
16.05.2023**

Kutsume teid Loode-Eesti turismiasjaliste infopäevale, mis leiab aset 16. mail 2023 kell 12:00 – 16:45 Paldiskis, tavernis [Peetri Toll](#). Jagame infot Põhkuu festivalist, Märju-, Rapla-, Läänemaa ja Tallinna koostööpartnerite kontseptsioonist ning tutvustame edasiminekuid Loode-Eesti geopargi arendustrategia loomises. Kõigil on võimalus kaasa rääkida!

Et teha kaasa, küsi palju on soovijatele tuljaid, registreeri enda tulek hiljemalt 1. maiks.

Päevakava*
12:00 – 12:15 Kokunemine ja kerge lõuna

12:15 – 13:15 Ülevaade 2023. aasta [Põhkuu festivali](#) plaanidest, kogemuste jagamine ja arutelu - projektijuht Kanet Schönberg.

DOCS.GOOGLE.COM

Loode-Eesti turismiasjaliste infopäev 16.05.2023

Kutsume teid Loode-Eesti turismiasjaliste infopäevale, mis leiab aset 16. mail 2023...

LOODE-EESTI INFOPÄEV 2023

Jaga seda

16. mail kl 12-17 Paldiskis, Tervemis Peetri Tõli

Kevas:

ELAMUSFESTIVAL PORIKUU

Loode-Eesti suurim elamusfestival Porikuu toimub tänavu 30. septembrist 31. oktoobrini. Porikuu festival turundab piirkonna sõltussõidurite üle Eesti ja pakub meelelahutust nii kohalikele inimestele kui külastajatele kaugemalt. Kutsume arutelu osalema kõiki Loode-Eesti (so Haapsalu ja Keila linnad ning Vormsi, Lääne-Nigula, Lääne-Harju, Saue, Harku, Seku ja Kiili vallad) sündmuselamatajaid, kes soovivad ennast nähtavaks teha ning piirkonnas medalhooaega elavdada.

LOODE-EESTI GEOPARK

Lääne-Harju Koostöökogu on taselestanud idee Loode-Eesti geopargist. Loode-Eestis esuvad erilised geoloogilised loodusmälestised (Neugrundis meteoriidikraater, baltisarahnuud, Balti klint jms), mille väärtustamine ja sidumine piirkonna turismiga võib olla uueks väljundiks Loode-Eesti kui sihtkohta turundamisel ja arendamisel. Loode-Eesti geopargi arendusstrateegiat aastani 2030 koostab Tallinna Ülikool ning läbi ELU õppeaine projekti „Loome Loode-Eestile loo“ on kaasatud ka ülikooli tudengid. 16. mail esitatakse ELU õppeaine projekti tulemusi: tehakse lühilülevaade geopargi praktiliste rakenduste näidetest. Oodatud on kõiki, kes soovivad looduses strateegias kaasa rääkida või infoväljas olla.

Lisaks leiab infopäeval aset Harju-, Rapla-, Läänemaa ja Tallinna koostöökontseptsioonist tutvustus (HEAK) ning ringisõit avastamaks Pärki poolsaare geoloogilisi loodusväärtusi. Päevakava ja registreerumine: <https://forms.gle/Z4hDri1MmYkK1Amu9>

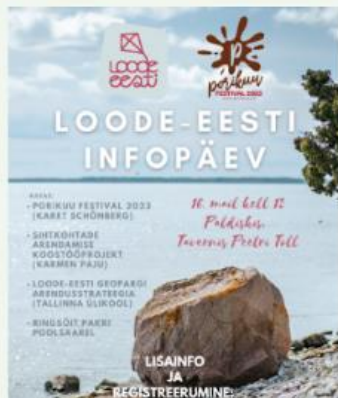
Kahtumiseni Paldiskist!

Karet Schönberg

Loode-Eesti Ühisturunduse projektijuht

karet@loode-estli.ee

56996567

UUDISED JA SÜNDMUSED

Uudised

Sündmused

Galeriid

UUDISKIRI

Ilmunud uudiskirjad

INFORMATSIOON

Ettevõtjale

Elanikute

Külastajale

DOKUMENDID

Dokumendid

Alusdokumendid

Juhatause protokollid

Töökoosolekute protokollid

Üldkoosolekute protokollid

Majandusaasta aruanded

Infokirjad

LHKK Projektid

Virtuaalne raamatukogu

Tutvustus

MTÜ Lääne-Harju Koostöökoogu on ettevõtlus-, mittetulundus- ja omavalitsussektoreid ühendav piir

- Leht - Mittetulundusühing (MTÜ)
- Valitsejamaja, Padise küla
- 608 7833
- info@vomentaga.ee
- vomentaga.ee
- Pole veel hinnatud (1 arvustus)

Fotod

Vaata kõiki fotosid

Teave lehekülje ülevaate andmete kohta · Privatsus · Tingimused · Reklaam · Reklamiväljakuud · Kõpsused · More · Meta © 2023

Lääne-Harju Koostöökoogu on alustanud koostööd Tallinna Ülikooliga Looe-Eesti geoparki idee taaselustamiseks, et piirkonda terviklikult tutvustada. Koostöö tulemusel valmib Looe-Eesti Geoparki arengustrateegia kuni aastani 2030.TLÜ-s on algatatud läbi ELU õppeaine projekt "Looe Looe-Eestile loo". Projekti on kaasatud erinevatest teaduskondadest üliõpilased ja õppejõud, kelle ühine eesmärk on selgitada välja geoparki olemus: teaduspõhisusele ja välitöödele tuginedes selgitatakse välja piirkonna geoloogilised loodusmälestised, looduskultuurilised väärtused, ökosüsteemiteenused ja võimalusel ka kohalike poolt väärtustatavad lood ja legendid, nn kohapärimus. Oma ala ekspertide juhendamisel kaardistavad tudengid geoparkile olemasolevaid alusandmeid, vaadeides Looe-Eesti looduslikku- ja kultuurilist keskkonda, turismi ja kohalikke toiduressursse ja toidutraditsioone. Looev geopark panustab oluliselt piirkonna arengusse. Eduka geoparki aluseks on aga kohalik koostöö. Sellega seoses ootame kõiki, kes soovivad kaasa lüüa piirkonnale uue väljundi loomisel, 16. mail Looe-Eesti infopäevale. Täpsemat infot ürituse kohta jagame peagi.

#looe_eeesti #geopark #north_west_estonia #tlu #eluprojekt

 Sina, Ede Teinbas, Pila Kärssin ja veel 9

3 jagamist

Tutvustus

MTÜ Lääne-Harju Koostöökogu on ettevõtlus-, mittetulundus- ja omavalitsussektoreid ühendav pi

1 Leht - Mittetulundusühing (MTÜ)

📍 Valitsejamaja, Padise küla

☎ 608 7833

✉ info@vomentaga.ee

🌐 vomentaga.ee

★ Pole veel hinnatud (1 arvustus) 1

Fotod

Vaata kõiki fotosid

Teave lehekülje ülevaate andmete kohta · Privaatvus · Tingimused · Reklam · Reklamivalkud · Küpsised · More · Meta © 2023

 Kirjuta kommentaar ...

 Lääne-Harju Koostöökogu
4 p

Ootame osalema LOODE-EESTI INFOPÄEVAL 2023

16. mail kl 12-17 Paldiskis, Tavernis Peetri Toll

Lähemalt loe <https://www.vomentaga.ee/uudised/loode-eesi-infopaev-2023>

LOODE-EESTI INFOPÄEV

KAVAS:

- PORIKUU FESTIVAL 2023 (KARET SCHÖNBERG)
- SIHTKOHTADE ARENDAMISE KOOSTÖÖPROJEKT (KARMEN PAJU)
- LOODE-EESTI GEOPARGI ARENDUSSTRATEEGIA (TALLINNA ÜLIKOOL)
- RINGSÖIT PAKRI POOLSAAREL

16. mail kell 12
Paldiskis,
Tavernis Peetri Toll

LISAINFO JA REGISTREERUMINE!

LOODE-EESTI
KOOSTÖÖKOGU
NAPS VILJA KOGU

Loode-Eesti geopark väärtustab meie looduse eripära

Loode-Eesti on tuntud oma imetabase looduse poolest. Siin asuvad näiteks pikim osa Balti klindist, hiidrahnud, Neugrundi kraater ja bretsakivimid, mitmed joad ja joastikud, karjäärid ning palju muud!

KARET SCHÖNBERG

Loode-Eesti ühisturunduse projektijuht

Kas teadsite, et Vasalemmas kaevandatakse praegugi erilist Vasalemma „marmorit“, mis on tekkinud miljardeid aastaid tagasi, kui maad kattis ürgne ookean? Sedasama marmorit võib märgata piirkonnas väga mitmete ehitiste juures.

Loode-Eesti geoloogilised loodusväärtused võiksid kuuluda UNESCO globaalsesse geoparkide võrgustikku. Selleks on Lääne-Harju Koostöökogu juhtimisel ellu äratatud idee Loode-Eesti geopargist. Geopargi arendusstrateegia valmib Tallinna Ülikooli poolt.

Loode-Eesti geopargi eesmärk on hoojustada piirkonna turismi, sealjuures väärtustades piirkonna geoloogilisi loodusmälestisi.

Keskonnateadlikkuse tõstmisel ning geoloogia populariseerimisel leitakse võimalused säilitada geoloogilist pärandit ja luua lisandväärtust piirkonnas tegutsevatele ettevõtjatele, meelitamaks piirkonda avastama huvilisi nii lähemalt kui kaugemalt.

Tallinna Ülikooli eestvedamisel on geopargi alusandmete kogumisele kaasatud ka tudengid läbi ELU õppeaine projekti „Looma Loode-Eestile loo.“ Projekti tulemusena valmivad geopargi näidispiirkonda iseloomustavad võimalused, kuidas Loode-Eesti geopargist tulevikus kasu lõigata. Projekti tulemuste tutvustus toimub **16. mail Paldiskis Peetri Tollis**. Ootame Paldiskisse kõiki, kes on huvitatud Loode-Eesti geopargi loomise ja võimalikes arengusuundades kaasa rääkima.

Peale selle leiab samal päeval aset ka Loode-Eesti suurima elamusfestivali **Poriikuu 2023 plaanide tutvustus**. Rohkem teavet Loode-Eesti infopäeva kohta leiad Lääne-Harju Koostöökogu kodulehelt <https://www.vomentaga.ee>

Lääne-Harju valla ohtlike jäätmete kogumisring toimub 20. mail

Laupäeval, **20. mail 2023** toimub Lääne-Harju vallas ohtlike jäätmete kogumisring, kus vallaelanikel on võimalik tasuta ära anda majapidamises tekkinud ohtlikud jäätmed.

Ohtlike jäätmete kogumisringil saavad Lääne-Harju valla elanikud tasuta ära anda majapidamises tekkinud ohtlikud jäätmed nagu näiteks:

- vanad värvid, trükipvärvid, lahustid, lakid, liimid ja nende jäägid;
- patareid ja akud;
- vanaõlid, õlised kaitsud, õlifiltrid;
- vanad ravimid;
- luminesentslambid jt elavhõbedat sisaldavad jäätmed;
- lahustid, happed, pestitsiidid;
- ohtlike aineid sisaldavad või nendega saastunud pakendid jms.

Kogumisringid on mõeldud vaid eraisikutele. Ettevetetelt ohtlike jäätmeid vastu ei võeta. Etteväetted on kohustatud ise üle andma oma ohtlikud jäätmed vastavat jäätmeluba omavatele jäätmekäitlejatele.

Ohtlike jäätmete kogumisringil ei võeta vastu vanu elektri- ja elektroonikaseadmeid, eterniiti ega autorehve. Komplektsed elektri- ja elektroonikaseadmed, nagu külmkapid, pesumasinad, arvutid, telefonid, raadiod, televiisorid, tolmuimejad jms, saab tasuta üle anda Karjaküla või Keila jäätmejaama ning Paldiski jäätme punkti nende lahtioleku aegadel: <https://bit.ly/3JNinUV>

KOGUMISRINGI PEATUSKOHAD

- Laulasmaa küla (Laulasmaa kooli parkla)
  - Kloogaranna küla (Ranna tn parkla)
  - Klooga alevik (MINI-TOP poe parkla)
  - Lehola küla (vana pood)
  - Vasalemma alevik (rongijaam)
  - Rummu alevik (Sireli tn 14)
  - Padise küla (Kattlamaja kinnistu)
  - Harju-Risti küla (MEIE kauplus)
  - Änglema küla (Puuna kauplus)
  - Madise küla (endine töökoda)
- Järgmine ohtlike jäätmete kogumisring toimub sügisel 2023.

MARKA ILVES

Karet Schönberg <karetk6@gmail.com>

Loode-Eesti infopäeva teade

Lemmi Kann <lemmi.kann@laanemaa.ee>

29. märts 2023, kell 15:51

Saaja: "turism@listid.laanemaa.ee" <turism@listid.laanemaa.ee>

Tere kõigile!

Saadan edasi info Loode-Eesti infopäeva kohta!
Olete oodatud osalema!

LOODE-EESTI INFOPÄEV 2023

16. mail kl 12-17 Paldiskis, Tavernis Peetri Toll

Kavas:

ELAMUSFESTIVAL PORIKUU

Loode-Eesti suurim elamusfestival Porikuu toimub tänavu 30. septembrist 31. oktoobrini. Porikuu festival turundab piirkonna sügissündmusi üle Eesti ja pakub meelelahutust nii kohalikele inimestele kui külalistele kaugemalt. Kutsume arutelu osalema kõiki Loode-Eesti (so Haapsalu ja Keila linnad ning Vormsi, Lääne-Nigula, Lääne-Harju, Saue, Harku, Saku ja Kiili vallad) sündmusekorraldajaid, kes soovivad ennast nähtavaks teha ning piirkonnas madalhooaega elavdada.

LOODE-EESTI GEOPARK

Lääne-Harju Koostöökogu on taaselustanud idee Loode-Eesti geopargist. Loode-Eestis asuvad erilised geoloogilised loodusväärtused (Neugrundi meteoriidikraater, bertšarahnud, Balti klint jm), mille teadvustamine ja sidumine piirkonna turismiga võib olla uueks väljundiks Loode-Eesti kui sihtkoha turundamisel ja arendamisel. Loode-Eesti geopargi arendusstrateegiat aastani 2030 koostab Tallinna Ülikool ning läbi ELU õppeaine projekti „Loomes Loode-Eestile loo“ on kaasatud ka ülikooli tudengid. 16. mail esitletakse ELU õppeaine projekti tulemusi: tehakse lühivideote geopargi praktiliste rakenduste näidetest. Oodatud on kõik, kes soovivad loodavas strateegias kaasa rääkida või infoväljas olla.

Lisaks leiab infopäeval aset Harju-, Rapla-, Läänemaa ja Tallinna koostöökontseptsioonist tutvustus (HEAK) ning ringsõit avastamaks Pakri poolsaare geoloogilisi loodusväärtusi. Rohkem infot ja registreerumine: <https://forms.gle/ZAhDri3MmYkbTAmu9>

Kohtumiseni Paldiskis!

Karet Schönberg
Loode-Eesti ühisturunduse projektijuht
karet@loode-estee.ee
56996567

Head soovidega

Loode-Eesti Infopäev - Registreerimislink!

[Campaign Preview](#) [HTML Source](#) [Plain-Text Email](#) [Details](#)

Suur rõõm on teile teada anda, et

LOODE-EESTI TURISMI INFOPÄEV TULEB TAAS!

16. mail 2023 Paldiskis, taveris [Peetri Toll](#)

Kutsume teid Loode-Eesti turismiasjaliste infopäevale, mis leiab aset 16. mail 2023 kell 12:00 – 16:45. Jagame infot Porikuu festivalist, Harju-, Rapla-, Läänemaa ja Tallinna koostööpiirkonna kontseptsioonist ning tutvustame edasiminekuid Loode-Eesti geopargi arendusstrateegia loomises. Kõigil on võimalus kaasa rääkida!

Et teaksime, kui palju on koosviibimisele tulijaid, registreeri enda tulek hiljemalt **1. maiks** [siin](#).

PS! Peaksid saama meilte kinnituse, et registreerimine õnnestus. Kui sa seda ei saanud, palun proovi uuesti!

Päevakava:

12:00 – 12:15 Kogunemine ja kerge lõuna

12:15 – 13:15 Ülevaade 2023. aasta [Porikuu festivali](#) plaanidest, kogemuste jagamine ja arutelu - projektijuht Karet Schönberg.

13:15 – 13:45 [Sihtkohtade arenduse koostööprojekti](#) „Harju-, Rapla-, Läänemaa ja Tallinna linna piirkonna turismiarendus“ räägib projektijuht Karmen Paju.

13:45 – 14:00 Sirutuspaus

14:00 – 16:15 [Loode-Eesti geopargi arendusstrateegia loomisest](#) ning Tallinna Ülikooli ELU projekti "Loomes Loode-Eestile loo" tulemustest teevad ettekande TLÜ tudengid.

16:15 – 16:45 Vaba mikrofoni - kõigil, kes soovivad, on võimalik sõna võtta ja jagada uudiseid või oma tegemisi tutvustada. Palume aga sellest korraldajale eelnevalt teada anda.

[Lisainfo ja registreerimine.](#)

Kontakt: Projektijuht Karet Schönberg, 56996567, karet@loode-estee.ee

Porikuu festival 2023

Loode-Eesti suurim elamusfestival [Porikuu](#) toimub tänava 30. septembrist 31. oktoobrini. Porikuu festival turundab piirkonna sügisünnemusi üle Eesti ja pakub meelelahutust nii kohalikele inimestele kui külalistele kaugemalt.

Feedback

Loode-Eesti geopark

Loode-Eesti on tuntud oma imetabase looduse poolest. Siin asuvad näiteks pikim osa Balti kindist, hiidrahnud, Neugrundi kraater ja bretšakvimid, mitmed joad ja joastikud, karjäärid ning palju muud! Näiteks, kas teadsite, et Vasalemma kaevandatakse praegugi erilist Vasalemma „marmorit“, mis on tekkinud miljardoide aastaid tagasi, kui maad kattis ürgne ookean? Seda sama marmorit võib märgata piirkonnas väga mitmete ehitiste juures.

Loode-Eesti geoloogilised loodusväärtused võiksid kuuluda UNESCO globaalsesse geoparkide võrgustikku. Selleks on Lääne-Harju Koostöökogu juhtimisel elu äratatud idee Loode-Eesti geopargist. Geopargile valmistab arendusstrateegia Tallinna Ülikool.

Loode-Eesti geopargi eesmärk on hoogustada piirkonna turismi, sealjuures väärtustades piirkonna geoloogilisi loodusmälestisi. Keskkonnateadlikkuse tõstmisel ning geoloogia populariseerimisel leitakse võimalused säilitada geoloogilist pärandit ja luua lisandväärtust piirkonnas legutsevatele ettevõtjatele, meelitamaks piirkonda avastama huvilisi nii lähemalt kui kaugemalt.

Tallinna Ülikooli eestvedamisel on geopargi alusandmete kogumisele kaasatud ka tudengid läbi ELU õppeaine projekti „Loomes Loode-Eestile loo.“ Projekti tulemusena valmivad geopargi näidispiirkonda iseloomustavad võimalused, kuidas Loode-Eesti geopargist tulevikus kasu lõigata. Projekti tulemuste tutvustus toimub 16. mail Paldiskis, Peetri Tollis. Ootame Paldiskisse kõiki, kes on huvitatud Loode-Eesti geopargi loomisest ja võimalikes arengusuundades kaasa rääkima.

Uudised

17.04.2023

Ideekitirendisse kandideerimine on avatud!

14.04.2023

LOODE-EESTI INFOPÄEV 2023

30.03.2023

Neja Valla Kogu 2023-2027+ ühisstrateegia avalikustamine

Loe kõiki uudised

LOODE-EESTI INFOPÄEV 2023

16. mail kl 12-17 Paldiskis,
Tavernis Peetri Toll

Kavas:

ELAMUSFESTIVAL PORIKUU

Looe-Eesti suurim elamusfestival Porikuu toimub tänavu 30. septembrist 31. oktoobrini. Porikuu festival turundab piirkonna sügissündmusi üle Eesti ja pakub meelelahutust nii kohalikele inimestele kui külalistele kaugemalt. Kutsume arutelul osalema kõiki Looe-Eesti (so Haapsalu ja Keila linnad ning Vormsi, Lääne-Nigula, Lääne-Harju, Saue, Harku, Saku ja Kiili vallad) sündmusekorraldajaid, kes soovivad ennast nähtavaks teha ning piirkonnas madalhooaega elavdada.

LOODE-EESTI GEOPARK

Lääne-Harju Koostöökogu on taaselustanud idee Looe-Eesti geopargist. Looe-Eestis asuvad erilised geoloogilised loodusmälestised (Neugrundi meteoriidkraater, bertšarahnud, Balti kiint jm), mille väärtustamine ja sidumine piirkonna turismiga võib olla uueks väljundiks Looe-Eesti kui sihtkoha turundamisel ja arendamisel. Looe-Eesti geopargi arendusstrateegiat aastani 2030 koostab Tallinna Ülikool ning läbi ELU õppeaine projekti „Loomne Looe-Eestile loo“ on kaasatud ka ülikooli tudengid. 16. mail esitletakse ELU õppeaine projekti tulemusi: tehakse lühiväljaade geopargi praktiliste rakenduste näidetest. Oodatud on kõik, kes soovivad loodavas strateegias kaasa rääkida või infoväljas olla.

Lisaks leiab infopäeval aset Harju-, Rapla-, Läänemaa ja Tallinna koostöökontseptsioonist tutvustus (HEAK) ning ringsõit avastamaks Pakri poolsaare geoloogilisi loodusväärtusi. Päevakava ja registreerumine: <https://forms.gle/Z4hDri3MmYkbTAMu9>

Kohtumiseni Paldiskis!

Karet Schönberg
Looe-Eesti ühisturunduse projektijuht
karet@loode-estee.ee
56996567

Taotlejale

Kasulikud lingid

Galerii

Facebook

Loode-Eesti geopark väärtustab meie looduse eripära

Loode-Eesti on tuntud imetabase looduse poolest. Siin asuvad näiteks pikim osa Balti klintist, hiidrahnud, Neugrundi kraater ja bretsakiviimid, mitmed joad ja joastikud, karjaärid ning palju muud!

KARET SCHÖNBERG
Loode-Eesti ühiskondliku arenguprojektide juht

Kas teadsite, et Vaasalemmis kaevamisel avastati praegugi eriti ilus Vaasalemmis „marmorit“, mis on tekkinud miljardeid aastaid tagasi, kui maad kättis ürgne ookean? Seda sama kivimit võib märgata piirkonnas väga mitmete ehitiste juures.

Loode-Eesti geoloogilised loodusväärtused võiksid kuuluda UNESCO globaalsesse geoparkide võrgustikku. Selleks on Lääne-Härju Koostöökogu juhtimisel eflu äratatud idee Loode-Eesti geopargist. Geopargi arendusstrateegiat töötab välja Tallinna

Ülikool. Loode-Eesti geopargi eesmärk on hooorganiseerida piirkonna turismi, väärtustades sealjuures geoloogilisi loodusmälestisi.

Keskonnateadlikkuse tõstmisel ning geoloogiat populariseerimisel lastakse võimalused salistada geoloogilist pärandit ja luua lisandväärtust piirkonnas tegevustele ettevõtjatele, meelitatakse piirkonda avastama huvilisi lähemalt ja kaugemalt.

Tallinna Ülikooli eestvedamisel on geopargi alustamiseks kogumisele kaasatud tudengid läbi ELU õppeaine projekti „Looma Loode-Eestile loo“.

Projekti tulemusena valmistuvad geopargi alustamiseks

piirkonda võimalustevärd võimendused, kuidas Loode-Eesti geopargist luua keskaegne ühiskond.

Projekti tulemuste tutvustus toimub 16. mail Paldiskis Peetri Tõllis.

Õnnime Paldiskisse kõiki, kes on huvitatud Loode-Eesti geopargi loomisest ja võimalikes arengusuundades kaasa rääkimast.

Pole selle teab saama päeval aset ka Loode-Eesti suurima elamusfestivali **Pori 2023** plaanide tutvustus.

Rohkem teavet Loode-Eesti infopäeva kohta leiad Lääne-Härju Koostöökogu kodulehekilt <http://www.vonemaga.ee>.

Töötukassa korraldab 12. aprillil Keila kultikeskuses värbamispäeva

12. aprillil kell 11.00-14.00 toimub Eesti korraldamisel Keila Kultuurikeskuses värbamispäev. Kultuurikeskuse aadressil Keila linn.

EESTI TÖÖTUKASSA

Kõrgepääle päeva toob ligikaudu 30 ettevõtet. Oodatud on igas vanuses tööõppijad. Oalennu värbamispäeval on tasuta.

Tööõppijatel on värbamispäeval võimalus ettevõtetega otse suhelda, so-

lvotada koolist saadud teooriat tööstuses. Koostöökogu ja Ühiskondliku arenguprojektide juht Karet Schönberg

Õhuvägi annab teada Kaitseväge õppustest

Õhuvägi annab teada, et 17.-21. aprill toimub õppus Active Spark ja 19.-23. mai suurõppus Kevadtorm 2023.

Õhuväe üksused viivad Saue vallas õppuste tegevust läbi Mustu küla aladel.

Tegevus toimub reitvatutult ja kasutatakse imitatsioonivahendeid, mille tõttu

on mitratase kõrgem kui tavapäraselt.

LOODE-EESTI INFOPÄEV

16. mail kell 12 Paldiskis Peetri Tõllis

LOODE-EESTI INFOPÄEV (KARET SCHÖNBERG)

KOOSTÖÖKOGU KESKONNATEADLIKKUSE TÕSTMISEL (KARET SCHÖNBERG)

ÕPPEKOGU (KARET SCHÖNBERG)

ÕPPEKOGU (KARET SCHÖNBERG)

LISAINFO JA REGISTREERUMINE

PÕHJA MAAKAITSERINGKONNA ÕPPUS HUNT 2023

14.-16. APRILL

ÕPPUS TOIMUB LÄÄNE-HARJU, SAUE, HARKU VALLA NING KEILA LINNA PIIRKONNAS.

MEES

Saue va

08.04	Kuidas leida meest?
20:00	
12.04	Liikumiseas hommikujooks
7:00	Saue linnas
13.04	BodyPump
19:30	proovireis
13.04	Valime tervise
27.04	Kannus Heide
19:30	Kalvan Kalkula
18.04	Meeste jõu
18:00	

Kutse Loode-Eesti infopäevale

LOODE-EESTI INFOPÄEV 2023

16. mail kl 12-17 Paldiskis, Tavaris Peetri Töli

Kavas:

ELAMUSFESTIVAL PORIKUU

Loode-Eesti suurim elamusfestival Porikuu toimub tänavu 30. septembrist 31. oktoobrini. Porikuu festival turundab piirkonna sügisühtsust üle Eesti ja pakub meelelahutust nii kohalikele inimestele kui külalistele kaugemalt. Kutsume arutelu osalema kõiki Loode-Eesti (sh Haapsalu ja Kõiva linnad ning Vormsi), Lääne-Nigula, Lääne-Harju, Saue, Harku, Saku ja Kõivi vallad) sündmusekorraldajaid, kes soovivad ennast nähtavaks teha ning piirkonnas madalhooga elavdada.

LOODE-EESTI GEOPARK

Lääne-Harju Koostöökoogu on taaselustanud idee Loode-Eesti geopargist. Loode-Eestis asuvad erilised geoloogilised loodusväärtused (Neugrundi meteoriidkraater, bertsarahnud, Balti kiint jm), mille teadvustamine ja sidumine piirkonna turismiga võib olla uueks väljundiks Loode-Eesti kui sihtkoha turundamisel ja arendamisel. Loode-Eesti geopargi arendusstrateegiat aastani 2030 koostab Tallinna Ülikool ning läbi ELU õppeaine projekti „Loome Loode-Eestile loo“ on kaasatud ka ülikooli tudengid. 16. mail esitletakse ELU õppeaine projekti tulemusi: tehakse kättesaadavaks geopargi praktiliste rakenduste näidetest. Oodatud on kõik, kes soovivad loodavas strateegias kaasa rääkida või infotagasa olla.

Lisaks leiab infopäeval aset Harju-, Rapla-, Läänemaa ja Tallinna koostöökontseptsioonist tutvustus (HEAK) ning ringisõit avastamiseks Pskri poolsaare geoloogilisi loodusväärtusi. Rohkem infot ja registreerumine: <https://forms.gle/ZAHDr3MmYkbTAMu9>

Kohtumiseni Paldiskis!

Jaga oma ettevõtmisi Instagramis! Lisa #visitharju oma fotole.

Toidugrupi toimetused

Nõgesetee (pilt: Kaidi Veller-Mägi)

Naadismuuti (pilt: Kaidi Veller-Mägi)

Vahtrapunga-nurmenuku maitsevesi (pilt: Merit Peterson)

Põldosi ja nurmenukk šokolaadis (pilt: Merit Peterson)

Salatitegu kevadistest metsaleidudest (pilt: Andra Puusaare)

Kevadine metsasalat (pilt: Andra Puusaare)

Võilillesiirup (pilt: Kristin Häng)

Nõgesepitsa (pilt: Kristin Häng)

Mõned pärimuslood Loode-Eesti toidust

Evi Juhkam on Loode-Eestis sündinud eesti murrete koguja ja uurija. Oma raamatutes on ta edasi andnud autentselt endisaegset talu eluolu, igapäevaseid töid, talutoite ja rahvameditsiini uskumusi ning palju muudki. Järgnevalt on välja toodud valik toiduga seotud pärimuslugusid Evi Juhkami raamatutest “Harju-Madise murrak” ja “Loode-Eesti murdelood”.

Lisete Palmkroon, Risti, Suur-Pakri, Lepiku küla

Sügisene leivategu ja lihasuitsutamine Pakril

Sügisel, suitsetati rehe all kaminas kõik liha ära- lambaliha, loomaliha. Soolvee sees ei keedetud, ikka suitsetati. Leib tehti ka sügisel valmis, seisis kaua, oli kõva ja kui hambad suus, oli ikka ia küll. Leiba hoiti rehe all. Talvel tehti leiva vähe, vähe küttepuid oli. Ahju köeti ainult siis, kui leiva tehti. (Juhkam 2017, 150)

Lambajuustu valmistamisest

Pakri naised tegid lambast juustu. Küll oli ia maitsega! Kuidas lambajuustu tehti? Neil olid sellised neljakandilised kausid (puuvormid), sinna sisse pandi lamba piim. Ja siis oli niisugust õlut, mis selle kokku võttis. Ja siis vasika peensool, see sai ka sinna sisse pandud. (Juhkam 2017, 155)

Maria Valp, Risti, Vintse küla

Suur leivategu

Suurde leivaasti pandi 2 ämbrit sooja vett ja jahu, jäeti 1 päevaks hapnema. Seejärel pandi veel 1 kültu täis jahu ja oligi taigen valmis. Leib oli palju parem kui tänapäeval. 10 suurt leiba sai sellest kogusest ühekorraga. Kuidas saadi aru, et tainas oli parajasti hapnenud? Rukkijahu see tõuseb hapnedes üles ja siis vajub alla - siis ongi paras. Aga külmal talvel võttis see hapnemine teinekord 2 päeva aega. (Juhkam 2017, 150)

Nädala toidud

Kas oli teada, mis nädalapäeval mingit toitu tehti? Jah, see oli väga kindel kord. Pühapäeva õhtul oli ikka liha supp, esmaspäeval kartulipudru, teisipäeval kaalika supp, kesknädala õhtul mingisugune pudru (tangu või kartuli või kartulipudru tangud peal. Neljapäeval oli jälle liha supp, reedel piimasupp. Laupäeva õhtul jälle pudru. (Juhkam 2017, 158)

Kadrina Ruus, Risti, Vintse küla

Soolasid kalad hapuks

Kuidas silku soolati? Roogiti ära, nii palju kui sai, pesti puhtaks ja pandi soola. Kas kala kuivama ka pandi? Natukene jah, ikka. Parem oli, kui ilm lubas, aga kui vihma sadas, siis ei saanud. Pandi päikese kätte kuivama selliste suurde laudade peale. Pärast korjasin sealt laua pealt ära ja panin kuivama.

Muist soolasid neid kalu apuks jah. Keik olid apud! (Juhkam 2017, 158)

Juuli Mikkoff, Risti, Kõmmaste küla

Paistekook

Kas ahju suu peal ka paistekakku küpsetati? Enne kui ahju küdes, tehti paistekook seal, see söödi kohe ära. Suure kaane peal, kook määrati mõlemalt poolt pekiga, magedad silku laoti ka peale. Seda tehti siis ka kui leiba oli vähe. Eha muidu ei tehtud kooki üldse. (Juhkam 2017, 153)

Vorstitegu

Kuidas vorstitegemine käis? Ega vanasti niisugust asja polnud, et pritsiti, ikka niisama trehtlega tehti. Trehtel pandi vorsti sisse ja siis üks pulk veel seal, sellega trehtli torust torgiti peale, sopsiti sedamoodi. Millega vorsti otsad kinni pandi? tehti pisikesed orad, nendega. Kuidas vorstirooga keedeti, mis sinna sisse pandi? liha pandi, köömneid ja sibulat. Vanasti ei pandud vorstirohtu. Kas vorsti tehti rohkem tangudest või kruupidest? Enne kui oli kruup, enne oli kõik tangud. Kruubi tegemine tuli hiljem. (Juhkam 2017, 155)

Võist ja võipiimast

Kus sees võid tehti? Vändaga võimasinas. Puukast oli suur ja aspel seal sees, seal sees siis peksti. Kas võid puhastati ka? Jah, seda tehti küll, kui karvad sees oli. Kui karv sees oli, tõmmati leivatükk seest läbi. Hiljem lisati sool ja oligi või valmis. Mis võipiimast tehti? See anti loomadele, ise ei söödud. Sead sõid heameelega. Aga võipiimakooki olen ma küll teinud. Odajahu ja võiga. Nüüd teen peenjahust ja panen muna ka. Aga enam pole seda maitset sees, mis odrajahu võipiima sees oli. (Juhkam 2017, 156)

Marta Jaanverk (Väemla küla, Saueaugu)

Kartuli kasvatamisest

Kartuli sordid: varajane valge, jõgeva kollane, taani pikad (pikergused kartulid), maijesteedid, kaheksa numre kartul (see oli väga hea söögikartul), savikkud (tärglise rikkad, viidi viinavabrikusse) ja teodoora. Õige kartulipaneku aeg oli mai lõpu poole. (Juhkam 2012, 285)

Kopsuvorst ja maksavorst

Kopsust tehti kopsuvorsti. Ennevanasti soolati kops sisse ja pandi supi sisse.

Maks keedeti soolases vees, lõigati tükkideks ja pandi soolvee sisse ligunema. Siis võeti sealt ja lõigati viile. Kopsuvorsti tegemisel kõigepealt keedetakse süda, kõri ja kops. Siis pannakse rohud sisse, juurde veel porgandit. Aetakse läbi hakklihamasina. Juurde lisati seanahka, et vorst kallerduks. (Juhkam 2012, 298)

Tanguvorstid

Sinna pandi tangud, rasva tükid, peeneks tükeldatud pekitükid, sibul, pipar, köömned.

Hautatakse tangud pehmeks, lisatakse maitseained. Aetakse see soolika sisse ja keedetakse.

Lõpuks praetakse. Tehti põhiliselt jõulupühadeks. (Juhkam 2012, 299)

Pühadetoitud

Pühade ajal tehti vorsti, saia, kapsaid, suuri piparkooke. Piparkoogitainas tehti ise, kasutati suhkrupeedisiirupit. Tehti kohe suur kotitäis, sisse pandi maitseaineid. (Juhkam 2012, 302)

Verileib

Rukkijahust tehti väga kõva tainas, mida andis rullida. Sisse läks kas toored või praetud pekitükid ja sibul. Mõned küpsetasid väikesed kähkid, mõned suuremad. Siis lõigati otstest tükke, praeti pannil hapukoorega läbi. Väikseid tükke keedeti hapukapsa või liha supi sees. (Juhkam 2012, 308)

Toidukordadest

Kesknädalal oli ikka puder. Pühapäeval ja neljapäeval oli alati hapukapsasupp. Teistel päevadel oli piimasupp või keedeti värskaid kapsaid piimaga. Kaalikaid keedeti piimaga ja vahest lihaga. Riisisuppi tehti rohkem pühadeks. Hiljem sai juba hakata kodust nisu kasvatama ja tulid juba veskid. Eks siis oli juba tore elada. Muidu ennem oli ikka kallis osta ka. Kõrti keedeti ka,

odrajahudest ja nisujahudest. Odrajahu putru tehti ka, ma praegugi süön seda hea meelega, seda maiuse toitu. (Juhkam 2012, 309)

Juurvili

Kaalikad, kartulid ja peedid sai keldrisse pandud. Neid sai siis talvel sealt võtta. Osad olid müügiks, osad söögiks. Kevadel kallati õuele suurde kuhja, sealt nopiti välja seemneks, söögiks ja müügiks. Müügiks viidi paldiskisse, seal pandi laevale ja viidi Soome, Rootsi. (Juhkam 2012, 311)

Kala toiduks

Väiksed kalad (nt räimed) müüdi enamasti kohe rannas, suured kalad viidi Paldiskisse. Kala söödi värskelt, keedeti, praeti, kuivatati, soolati. Ema pani väiksed tursad soola, kui kalas olid juba soolased, siis sidus sabapidi kokku ja viis aida peale õhu kätte kuivama. Kui ema neid keetis, siis sooja kartuli ja kastmega oli tore süüa neid kohe, maitavad olid. Teised kalad: vimmad, siiad, latikad, säinad- neid pandi ikka soola. Haugi ei soolatud, neid söödi värskelt. Lesta merest palju ei saanud, aga seda sai Paldiskist osta. (Juhkam 2012, 314)

Artikkel: Loode-Eesti väiketootja Kloostrimetsa siidritalu loob loodusest looduse abiga

Tallinna Ülikooli tudengid, kes osalesid ELU õppeaine raames projektis “Loome Loode-Eestile loo!”, uurisid Loode-Eesti toidupärimust ja väiketootjaid, kes vastaksid geotoidu käsitlusviisile.

Geotoit põhineb kohalikel traditsioonidel ja vanadel teadmistel, mis on ühendatud piirkonna geoloogilise pärandiga. Geotoidu kontseptsioon on üles ehitatud lugudele, traditsioonidele ja kohaliku kogukonna pärandile, mis on omakorda põimuvad läbi piirkonna geoloogilise eripäraga. (Gentilini, 2021)

Geotoit peab vastama mitmetele kriteeriumitele, näiteks geotoidu tootja peab asuma geopargi piirkonnas ning tooted peavad olema valmistatud kohalikust toorainest (Rodrigues, Neto de Carvalho, Ramos, Ramos, Vinagre, & Vinagre, 2021). Kloostrimetsa siidritalu sobib tuua geotoidu tootjana näidiseks, sest asub tulevikus loodava geopargi piirkonnas ja toodang valmib kohalikust toorainest.

Korjuse-Vanapere talu asub Loode-Eesti paesel pinnal, kus muld ei ole just viljakas ning köögiviljakasvatajatega on raske sammu pidada. Täna on talu peremeheks Ando Eelmaa, kes on juba 10. põlvkonna esindaja siin talus. Talu on saanud uue suuna, milleks on siidri tootmine oma aias kasvatatud õuntest-pirnidest. Siidri tootmine kogub alles jõudu ning kasvab ja tegutseb loodusega samas rütmis.

Talu ajaloost

Ando pere käes on talu olnud juba 300 aastat ja kauemgi. Kohapealt on leitud huvitavat arheoloogilist materjali, mille näol on saanud kinnitust, et seesama koht on kiviaja leiukoht ja püüasustus koht. Senini on põhiline tegevusala olnud maaharimine. Talunimi Korjus tuleb pühaku nimest Gregoriusest, mis oli eesti keelde mugandatud.

Siidritalust

“Rikas ei ole mitte see, kes palju teenib, vaid see, kes vähe kulutab.”

Metsandust õppinud Ando Eelmaa teab, et vähe viljakal, kruusasel ja kuival paepealse ranniku mullal on põllumajandusega siin tulu teenida keeruline, kuid esivanemate pärand sunnib jätkama taluelu.

Foto: Siidritalu peremees Ando Eelmaa oma vanaisa ehitatud tallis (pilt: Heli Lehtsaar-Karma, 2021)

Ando ütleb: “Kui oled sellise pikaajalises suhtes maaga, siis mitte sina ei oma maad, vaid maa omab sind, oled maa ori.” Soov midagi ise ära teha on alati olnud, samuti julgus katsetada. Nii on täna 70 erineva sordiga õunapuuaed 8 ha suurune, seal hulgas ~100 pirnipuud. Sortimendist kasvab väga maitsvaid lauaõunu, erilisi vanu ja uuemaid sorte Eestist ja välismaalt ning ligi 30 spetsiaalset siidriõuna sorti Inglismaalt ja Prantsusmaalt.

Siidritalu algusest

Võib vist öelda, et huvi siidri tegemise vastu on alguse saanud lapsepõlvest, sest Ando vanaisa oli väga osav õllepruulija. Tänapäevase pruulikoja asukohtki on seotud vanaisaga, kes 1939. aastal selle talli ehitas. Vanaisa ehitatud tall valmis vahetult enne nõukogude okupatsiooni, nii et järgmisest aastast Ando vanaisa enam selle omanik ei olnud. Pere sai loa oma talus edasi elada, kuid tall läks kolhoosi omandisse ning vanaisa oli kolhoosi tallimees omaenda ehitatud tallis.

Ando renoveeris ja sisustas talli 2015. aastal ja 2017 läks esimene siider ametlikult müüki. Siidritalus käib kõik loomulikku radapidi, kuna kasutatakse vaid enda kasvatatud õunu, siis hetkel ei ole veel mahud väga suured ja on aega tegeleda kvaliteedi tõstmisega. Spetsialistid on hinnanud Kloostrimetsa siidrit Eesti üheks parimaks.

Siidriõunast

Siidrile annab pinnas kindlasti iseloomuliku ja unikaalse maitse. Siidripuu on teistmoodi kui tavaline õunapuu. Siidri õun ei ole söödav, ta on nagu metsik õun – toomingamarja maitsega. Sellel on väga palju tanniini, happeid ja suhkrut sees- need kõik peavad omavahel olema heas tasakaalus, siis saab hea siidri.

“Vaid see, mis loodus annab: päike, vihm ja muld”, ütleb Ando Eelmaa.

Viljapuudega manipuleerimine on minimaalne. Me ei kasta neid, ainult esimesel aastal, äärmisel juhul ka teisel aastal, kui see on väga-väga põuane. Ei väeta, ainult esimesel aastal istutades saavad looduslikku kompostmulda. Lõikus on suhteliselt minimaalne – lihtsalt, et anda õige võra kuju. Ei tee taimekaitset. Siidri õun ei ole mahlane ja suur, aga selles on hästi palju maitset ja mineraalaineid eelkõige kaltsiumirikkalt mullalt, mis annavadki siidrile iseloomuliku maitse. Loodust usaldades, mitte sellega liigselt manipuleerides, saab parima tulemuse.

Siidritegu

Lisaks pinnasele annab siidrile unikaalse maitse pärm. Käsitöösiider läheb käima loodusliku pärmiga, mis on tegelikult õhus, viljades- igal pool ning selle erinevaid liike ja tüvesid on väga-väga palju. Osad pärmid ei tekita kõige paremat käärimist, sest loodusliku pärmiga ei tea ette, milline pärm domineerima hakkab. Ando ütleb: “Meie pigem välistame manipulatsioonid ja usaldame loodust, oleme kannatlikud ja ootame. Kiirustada ei saa ja peab usaldama seda, mida loodus annab.” Nii püütakse siidritalus unikaalse maitse saavutamiseks ise oma pärmiliik aretada, sest see võimaldab pakkuda tarbijale uut ja unikaalset maitsekogemust. Siidrile ei lisata suhkrut ega vett, siidrit ei pastöriseerita, ei filtreerita, ei sulfiteerita- see on täiesti elus. Sellise siidri kohta öeldakse *petillant naturel* või *farmhaus* siider.

Kogu protsess on väga sarnane sellele, kuidas tegelikult päris veini tehakse nii tegevuste, tootmistsüklite kui ajakulu poolest. Nagu veinil, on ka siidril aastakäigu erinevused, sest aastati on erinevalt päikest, soojust, vihmavett ja sellest sõltuvalt on õuntes erineva sisaldusega suhkrut ja muid aineid.

KLOOSTRIMETSA SIIDER

Pilt: Kloostrimetsa siidritalu ja Kaidi Veller-Mägi

Siidriäädikas

Teinekord võib ebaõnnestumisest sündida hoopis uus toode. Ebaõnnestunud siidri partiist leiutati siidriäädikas, mis oli esimene Eestis ja tänaseni sortimendis. Äädikas valmib kõige klassikalisemalt vanaaegsel Orleans'i meetodil (2-kuuline pikk protsess toimub lahtises mahutis ilma lisa aereerimiseta). Sel viisil on tegu elus tootega, selle sees on n-ö äädika ema, mis on natuke sarnane teeseenele – kombuchale.

Moosid, siirupid, siidrižele

Lisaks siidri valmistatakse moose ja siirupeid, ikka seda, mida nad on ise kasvatanud või oma maa pealt korjanud. Teadaolevalt Eestis pakuvad nad ainukesena populaarset metsikut põldmarjamoosi, mis on tunduvalt tugevama maitsega kui aedmurakas. Samuti leiab Kloostrimetsa toodangust astelpaju-porgandimoosi, kreegimoosi ja angervaksasiirupit.

Algselt Ameerikast pärit siidrižele valmib küpsest siidrist, millest alkohol välja keedetakse, lisatakse suhkrut ja sidrunit. Tulemuseks pisut magusam tahke siider, mida saab kasutada näiteks

juustu lisandina. Hooajalise kevadkaubana saab talu tee otsas iseteenidusletist aga kaasa osta vahtra- ja kasemahl.

Pilt: *Merit Peterson*

Väheviljaka Loode-Eesti paepinnasel leiavad väljundeid avatud meelega kohalikud inimesed, kes leidlikult koostöös loodusega märkavad võimalusi ettevõtluseks ja pakuvad uudseid maitseandmeid, kasutades maitseüansi andmiseks just selle piirkonna geoloogilist eripära.

Kaardistamine

Piirkonna kaardiloo koostamisel on lisaks kasutatud erinevaid keskkondi:

- Google Maps
- Puhka Eestis
- Booking
- Lääne-Harju valla koduleht,
- Lääne-Harju valla trükis “Vald täis elamusi”
- Kogukonnagrupid sotsiaalmeedias (sh turismi koondavad ning ettevõtete lehed)
- Maa-ameti geoportaali kaardid
- RMK
- Looduskalender.ee
- Roheline Vald
- Suhtlus kohalikega (piirkonna matkajuht Heiki Hõimoja, geoloog Helle Perens)
- Lääne-Harju matkaradade koduleht
- Loode-Eesti koduleht
- Porikuu festival
- Loodusajakiri Eesti Loodus
- Kalmistute register
- Kultuurimälestiste register
- Eesti mullastiku kaart

ALLIKAD

- Alamaa, H-M., Allikas, M., Välja, M. (2022) Metsapöole maitseed. *Emakeele Sihtasutus*.
- Albani, R.A., Mansur, K.L., dos Santos, W.F.S. (2022). New Approach on the Quantitative Assessment of Geotouristic Potential: A Case Study in the Northern Area of the Rio De Janeiro Cliffs and Lagoons Geopark Project. *Geoheritage*, 14. 72.
- Amato, G.; Bolettieri, P.; Monteiro de Lira, V.; Muntean, C.I.; Prerego, R.; Renso, C. Social Media Image Recognition for Food Trend Analysis. *Proceedings of the 40th International ACM SIGIR Conference on Research and Development in Information Retrieval*, Tokyo, Japan, 7-11 August 2017; ACM: New York, NY, USA, 2017; pp. 1333-1336.
- Beier, P., Hunter, M.L., & Anderson, M. (2015) Special Section: Conserving Nature's Stage. *Conservation Biology*, 29, 613–617.
- Gentilini, S. (2021). CRITERIA for GEOfood products and producers. <https://doi.org/DOI:10.13140/RG.2.2.33643.87840>
- Gordon, J.E., Bailey, J.J., & Larwood, J.G. (2022) Conserving nature's stage provides a foundation for safeguarding both geodiversity and biodiversity in protected and conserved areas. *Parks Stewardship Forum*, 38(1), 46-56.
- Juhkam, E. (2017). Loode-Eesti murdelood. Kalvik, M-L. and Viikberg, J. (toim). *Eesti Teaduste Akadeemia Emakeele Selts*.
- Juhkam, E. (2012). Harju-Madise murrak. Kalvik, M-L. and Neetar, H (toim). *Eesti Keele Sihtasutus*.
- Kalle, R., Rõukand, R. (2022). Eesti looduslikud toidutaimed. *Varrak*.
- Kaur K., Laansoo, U., Taimi Puusepp, T. (2010). Mürgised taimed õues ja toas. *Varrak*.
- Kersna, A., Rekkor, S., Piiri, R. (2006). Eesti rahvusköök. *Maalehe raamat*.
- Kink, H. (koost.) (2000). Harjumaa: Paldiski, Pakri poolsaar ja saared. *Eestiteaduste Akadeemia Kirjastus*.
- Kloostrimetsa (2018). Kloostrimetsa kuiv siider Ouroboros. <https://www.facebook.com/kloostrimetsa/photos/pb.100052679716161.-2207520000./2183461231713742/?type=3> (11.05.2023)
- Kukk, T. (2022). Eesti taimede kukeaabits. *Varrak*.
- Lee, Y., & Jayakumar, R. (2021). Economic impact of UNESCO Global Geoparks on local communities: Comparative analysis of three UNESCO Global Geoparks in Asia. *International Journal of Geoheritage and Parks*, 9(2), 189–198.

- Lehtsaar-Karma, H. (2021). 300-aastase järjepidevuse hoidja. *Põllumehe Teataja*.
- Marescotti, P.; Castello, G.; Briguglio, A.; Caprioglio, M.C.; Crispini, L.; Firpo, M. (2022). Geosite Assessment in the Beigua UNESCO Global Geopark (Liguria, Italy): A Case Study in Linking Geoheritage with Education, Tourism, and Community Involvement. *Land, 11*, 1667.
- Neda T. Farsani, Celeste O. A. Coelho, Carlos M. M. Costa. (2012). Analysis of Network Activities in Geoparks as Geotourism Destinations. *International Journal of Tourism Research, 16*, 1-10.
- Newsome, D., Dowling, R., Leung, Y. (2012). The nature and management of geotourism: A case study of two established iconic. *Tourism Management Perspectives, 19-27*.
- Pijet-Mignoń, E., & Mignoń, P. (2021). Linking Wine Culture and Geoheritage—Missing Opportunities at European UNESCO World Heritage Sites and in UNESCO Global Geoparks? A Survey of Web-Based Resources. *Geoheritage, 13*, 71.
- Pilař, L.; Stanislavská, L.K.; Kvasnička, R.; Hartman, R.; Tichá, I. Healthy Food on Instagram Social Network: Vegan, Homemade and Clean Eating. *Nutrients 2021, 13*, 1991.
- Rodrigues, J., Neto de Carvalho, C., Ramos, M., Ramos, R., Vinagre, A., & Vinagre, H. (2021). Geoproducts – Innovative development strategies in UNESCO Geoparks: Concept, implementation methodology, and case studies from Naturtejo Global Geopark, Portugal. *International Journal of Geoheritage and Parks, 9*(1), 108–128.
- Skibinski, J., Kultys, K., Baran-Zgłobicka, B., Zgłobicki, & W. (2021). Geoparks in SE Poland as Areas of Tourism Development: Current State and Future Prospects. *Resources 2021, 10, 113*, 1-29.
- Zhu, H., & Yasami, M. (2021). Developing gastronomic resources: practices of UNESCO creative cities of gastronomy. *GeoJournal of Tourism and Geosites, 39*(4spl), 1406–1414.
- Xu, K., Wu, W. (2022). Geoparks and Geotourism in China: A Sustainable Approach to Geoheritage Conservation and Local Development—A Review. *Land, 11*, 1-20.
- YuJin Lee, Ramasamy Jayakumar. (2021). Economic impact of UNESCO Global Geoparks on local communities: Comparative analysis of three UNESCO Global Geoparks in Asia. *International Journal of Geoheritage and Parks, 9, 2*, 189-198.